

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS KATEDRA

Julija Laukienė
V kurso baudžiamosios teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ SUKČIAVIMĄ
PAGAL LIETUVOS IR UŽSIENIO
BAUDŽIAMUOSIUS ĮSTATYMUS**

Darbo vadovas: asist. Marius Aidukas
Recenzentas: doc. dr. Rita Aliukonienė

VILNIUS, 2016

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ SUKČIAVIMĄ PAGAL LIETUVOS BAUDŽIAMĄJĄ TEISĘ	6
1.1. Objektvieji sukčiavimo sudėties požymiai.....	6
1.2. Subjektyvieji sukčiavimo sudėties požymiai.....	20
2. BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ SUKČIAVIMĄ UŽSIENIO VALSTYBIŲ TEISĖJE.....	25
2.1. Sukčiavimo samprata užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose.....	25
2.2. Objektvieji sukčiavimo sudėties požymiai.....	27
2.3. Subjektyvieji sukčiavimo sudėties požymiai.....	31
3. DIDESNĮ AR MAŽESNĮ SUKČIAVIMO VEIKOS PAVOJINGUMĄ RODANTYS POŽYMIAI PAGAL LIETUVOS IR UŽSIENIO VALSTYBIŲ BAUDŽIAMĄJĄ TEISĘ.....	34
4. SUKČIAVIMO ATSKYRIMO NUO KITŲ PANAŠIŲ REIŠKINIŲ PROBLEMA LIETUVOS IR UŽSIENIO VALSTYBIŲ TEISĖJE.....	46
4.1. Sukčiavimo atskyrimas nuo kitų panašių reiškinių pagal Lietuvos teisę.....	46
4.2. Sukčiavimo atskyrimas nuo kitų panašių reiškinių pagal užsienio valstybių teisę.....	57
IŠVADOS.....	60
LITERATŪRA.....	62
SANTRAUKA.....	69
SUMMARY.....	70

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Pagal Lietuvoje galiojantį baudžiamąjį įstatymą sukčiavimas – tai nusikalstama veika, kuria kaltininkas apgaule savo ar kitų asmenų naudai įgyja svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengia turtinės prievolės arba ją panaikina (BK 182 str.).¹ Sukčiavimo objektas – turtas, turtinė teisė ir turtinė prievolė.²

Lietuvoje ši nusikalstama veika pasireiškia įvairiose srityse: neteisėtame PVM susigrąžinime, neteisėtame ES struktūrinių fondų paramos gavime, sudarant fiktyvias civilines sutartis ir t.t. Vadovaujantis Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, nors sukčiavimo nusikalstama veika nuolat kilo nuo 2006 metų, tačiau didžiausias šios nusikalstamos veikos skaičius užregistruotas 2014 m. Minėtais metais, Lietuvoje užregistruota 5934 sukčiavimo nusikalstamos veikos. Palyginimui galima paminėti, kad 2006 metais užregistruota 3053 sukčiavimo nusikalstamos veikos.

LAT pastebi, kad teismų praktika per pastaruosius metus susiduria su daugybe sukčiavimo formų: motinystės (tėvystės) pašalpų įgijimu apgaule, pinigų išviliojimu, apsimetant asmeniu, galinčiu padėti nukentėjusiajam išspręsti jo problemą (nutraukti baudžiamąją bylą, gauti vizą į užsienį, surasti darbą ir pan.), telefoniniu sukčiavimu, svetimo nekilnojamojo turto pardavimu arba įkeitimu, fiktyvių įmonių steigimu ir prekių pirkimu konsignacijos pagrindais, po to nesumokant už jas, pridėtinės vertės mokesčio (toliau – PVM) neteisėtu susigrąžinimu ar išvengimu ir pan.

Lietuvos teismų praktikoje susiduriama su sukčiavimo atskyrimo nuo nusikalstamų veikų finansų sistemai problemomis ir kai kuriomis kitomis veikomis, šios veikos atskyrimo nuo civilinių teisinių santykių problemomis. Siekiant jas kiek galima geriau išspręsti reikia įvertinti užsienio valstybių patirtį. Be to, nacionalinės teisės palyginimas su užsienio valstybių teise leidžia geriau pažinti savo teisę, leidžia išvelgti teisinės minties raidos tendencijas.

Jei Lietuvos teisės šaltiniuose galima rasti įvairių mokslinių straipsnių nagrinėjančių baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyros sukčiavimo bylose, tai pastebėtina, kad sukčiavimo atkyrimo nuo kitų panašių reiškinių užsienio valstybių teisėje nebuvo nagrinėta.

Darbo originalumas. Vienas iš darbo originalumo požymių yra atliekamas tyrimas lyginant sukčiavimo nusikalstamos veikos reglamentavimą Lietuvos ir kitose Europos sąjungos

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741

² Lietuvos apeliacinio teismo 201-06-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-379/2012

šalyse bei už jos ribų. Sukčiavimo nusikalstama veika daugiausia buvo nagrinėta apsiribojant Lietuvos teise, arba lyginant sukčiavimo nusikalstamos veikos reglamentavimą Lietuvos baudžiamojoje teisėje su viena Europos Sąjungos šalimi arba su viena iš šalių, nepriklausančių Europos Sąjungai.

Šiame darbe lyginamajai analizei pasirinktos įvairios šalys, tai padės visapusiškai ištirti sukčiavimo nusikalstamos veikos ypatumus ir atskleisti pagrindinius sukčiavimo nusikalstamos veikos bruožus, lyginant įvairių šalių šios nusikalstamos veikos teisinį reglamentavimą.

Darbo originalumas grindžiamas ir tuo, kad tyrime analizuojama aktualiausią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, apeliacinės instancijos teismo praktika sukčiavimo bylose (iki 2015 m. kovo mėn.).

Svarbiausi šaltiniai. Siekiant išsamiai atskleisti baudžiamosios atsakomybės už sukčiavimą pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus, darbe analizuojama Lietuvos ir užsienio autorių mokomosiomis priemonėmis, vadovėliais, komentarais. Nagrinėjami temai atskleisti analizuojama gan gausi nacionalinė apeliacinių ir kasacinių instancijų, taip pat užsienio valstybių teismų praktika. Tiesioginės tyčios sukčiavimo nusikalstamos veikos atskleidimui remiamasi Oleg Fedosiuko straipsniais. Pagrindiniai teorinės medžiagos šaltiniai, kuriuose nagrinėjama tyrimo metodika ir sukčiavimo klausimai – O. Fedosiuko., S. Zaksaitės, D. Prankos ir kitų mokslininkų darbai. Darbe analizuojami Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Vokietijos Federacijos baudžiamasis kodeksas, bei kai kurių kitų valstybių baudžiamieji kodeksai ir kiti norminiai aktai.

Darbo objektas – baudžiamoji atsakomybė už sukčiavimą pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus. Palyginimui pasirinktos Vokietijos, Lenkijos, Rusijos, Prancūzijos valstybių baudžiamosios teisės normos, uždraudžiančios sukčiavimą ir kriterijai, pagal kuriuos sukčiavimas atskiriamas nuo civilinių deliktų. Atsižvelgiant į tai, kad baudžiamumo aspekto tyrimas reikalauja gana daug dėmesio ir magistro darbo apimtis nesudaro galimybių šį klausimą tinkama išanalizuoti, todėl baudžiamumo klausimas nėra analizuojamas.

Darbo tikslas – palyginti baudžiamąją atsakomybę už sukčiavimą pagal Lietuvos ir pasirinktų užsienio valstybių baudžiamąją teisę.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti sukčiavimo sudėties požymių turinį pagal nacionalinę ir pasirinktų užsienio valstybių baudžiamąją teisę;
2. Išnagrinėti sukčiavimo veikos pavojingumą didinančių ir mažinančių požymių įvairovę pagal nacionalinę ir užsienio valstybių baudžiamąją teisę
3. Atskleisti sukčiavimo atribojimo nuo kitų panašių reiškinių problemą pagal nacionalinę ir užsienio valstybių baudžiamąją teisę.

Tyrimo metodai – baudžiamosios atsakomybės už sukčiavimą pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus problematikai atskleisti, naudojami sisteminės analizės, lyginamasis, loginis, apibendrinimo, empirinis ir kiti metodai.

Sisteminės analizės metodas skirtas atskleisti baudžiamosios atsakomybės už sukčiavimą reglamentavimą Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamosiose teisėse.

Lyginamuoju metodu lyginami Lietuvos ir Vokietijos, Lenkijos, Rusijos, Prancūzijos užsienio valstybių teisės aktai ir teismų praktika.

Apibendrinimo metodas pasitelktas apibendrinti analizuotą teorinę ir praktinę darbo tyrimo medžiagą bei formuluoti išvadas.

Dokumentinės analizės metodas taikomas tiriant Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių teisės aktus bei jų projektus, Lietuvos teismų praktiką, kitus baudžiamosios atsakomybės už sukčiavimą analizei reikšmingus dokumentus.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro 4 skyriai, įvadas, išvados, literatūra, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmame skyriuje analizuojamas sukčiavimo objektas, dalykas, objektyvieji sukčiavimo požymiai, taip pat atskleidžiama tiesioginė tyčia, kaip viena esminių sukčiavimo subjektyviųjų požymių, aptariamas sukčiavimo baigtumo momentas pagal Lietuvos baudžiamąjį įstatymą. Antrajame skyriuje analizuojama baudžiamoji atsakomybė už sukčiavimą užsienio valstybių teisėje, t.y. sukčiavimo samprata pagal užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus, taip pat objektyvieji ir subjektyvieji sukčiavimo požymiai. Trečiajame skyriuje atskleidžiami didesnę ar mažesnę sukčiavimo veikos pavojingumą rodantys požymiai. Ketvirtajame skyriuje analizuojama sukčiavimo atskyrimo nuo kitų panašių reiškinių problema Lietuvos ir užsienio valstybių teisėje.

1. BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ SUKČIAVIMĄ PAGAL LIETUVOS BAUDŽIAMĄJĮ ĮSTATYMĄ

1.1. Objektiveji sukčiavimo sudėties požymiai

Lietuvos baudžiamajame įstatyme turtinių nusikaltimų objektą nusako trys saugomi teisiniai gėriai: nuosavybė, turtinės teisės ir turtiniai interesai.

Pagrindinis tiesioginis sukčiavimo objektas yra visų rūšių nuosavybė. D. Bukelienė pastebi, kad „Jeigu rūšinis nusikalstamų veikų nuosavybei objektas yra teisė į visų formų nuosavybę, tai tiesioginis objektas – teisė į konkrečią nuosavybės formą, priklausomai nuo kurios, nuosavybė gali būti privati (fizinio ar juridinio asmens), viešoji (valstybės ar savivaldybės), arba mišri (taip pat konkreti turtinė teisė arba turtinis interesas)“³. Konkreti nuosavybės forma, kaip tiesioginis nusikalstamos veikos objektas, neturi reikšmės nei baudžiamajai atsakomybei, nei asmens padarytos veikos kvalifikavimui.

Teismų praktikoje sukčiavimo *objektu* laikoma fizinio ir/ar juridinio asmens turtinių santykių visuma, kurią sudaro konkretaus asmens turima nuosavybė, turtinės teisės bei turtinio pobūdžio prievolės, kurias šis asmuo privalo įvykdyti.⁴

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad sukčiavimo objektas yra kiekvieno konkretaus asmens turtinių santykių visuma, kurią sudaro konkretaus asmens turima nuosavybė ir turtinės teisės bei turtinio pobūdžio prievolės, kurias šis asmuo privalo vykdyti.

Pagal objektą galima spręsti, kas gali būti konkretaus nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo dalykas, t.y. ką turi paveikti nusikalstama veika, kad būtų padaryta žala įstatymo saugomai vertybei arba iškiltų tokios žalos grėsmė.

Galiojantis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas aiškiai nurodo, kad dalykas yra svetimas turtas, turtinė teisė, tai pat turtinė prievolė (BK 182 str.).

Teismų praktikoje laikomasis nuoseklios pozicijos, kad sukčiavimo dalykas yra svetimas turtas, turtinė teisė, taip pat turtinė prievolė.⁵

Pasak Olego Fedosiuk, sukčiavimo dalyką Lietuvos baudžiamajame kodekse nusako terminas „nauda“, kuri gaunama baudžiamojo kodekso normoje nurodytais būdais: įgyjant turtą,

³ BUKELIENĖ D. Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai). 2008, Vilnius. P.60.

⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2012-06-22 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-379/2012

⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2012-06-22 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-379/2012

turtinę teisę, išvengiant arba panaikinant turtinę prievolę.⁶ T. Girdenis., A. Gutauskas ir P. Kujalis taip pat laikosi nuomonės, kad sukčiavimo dalykas – tai svetimas turtas, ar turtinė teisė, ar turtinės prievolės, tačiau visus šiuos dalykus taip pat linkę įvardinti bendrai – turtine nauda, kurią kaltininkas apgaulės būdu užvaldydamas svetimą turtą, pažeisdamas turtinę teisę ar prievolinį interesą.⁷

Kaip pažymima teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalgoje „Svetimas turtas – tai kaltininkui nuosavybės teise nepriklausantys kilnojamieji ar nekilnojamieji daiktai, taip pat pinigai, vertybiniai popieriai ir pan.

Svarbu paminėti, kad akcininkų bendrovių turtas jos akcininkams ir net vieninteliams akcininkui yra svetimas. Tik likvidavus ir atsiskaičius su akcinės bendrovės kreditoriais akcininkai įgyja teisę į bendrovės turtą (išskyrus dividendus be kitas Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme nurodytas lėšas).

Tiesa, analizuojant teismų praktikoje, galima rasti pavyzdžių, kuomet sukčiavimo dalyku tampa šeimos nario turtas. Pasak Girdenio T., Gutausko A. ir P. Kujalio, tokiais atvejais turi būti laikomasi tokios taisyklės: svetimu negali būti laikomas turtas, kuris priklauso šeimos nariams bendrosios (dalinės ar jungtinės) nuosavybės teise, kol jis nėra padarytas arba kol bendrosios nuosavybės teisė nėra pasibaigusi kitu būdu. Tačiau tais atvejais, kai turtą panaudodamas apgaulę įgyja šeimos narys, kuriam tas turtas nepriklauso bendrosios nuosavybės teise, tokia veika kvalifikuojama kaip sukčiavimas.⁸ Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2005 m. rugsėjo 7 d. nuosprendžiu Z. B. nuteista pagal BK 182 straipsnio 1 dalį už tai, kad turėdama tikslą apgaulė užvaldyti svetimą turtą 2002 m. spalio 29 d. 15-ajame notarų biure, esančiame Vilniuje, pateikusi notarei suklastotą dokumentą – A.B. vardu išduotą įgaliojimą, su V. L. sudarė žemės pirkimo-pardavimo sutartį ir apgaulė gavusi 5000 lt jus užvaldė.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kad pagal BK 178 ir 180 straipsnius bendrosios jungtinės nuosavybės priklausantis turtas nėra svetimas, kol jis nėra padalytas arba kol jungtinė nuosavybės teisė nėra pasibaigusi kitu būdu. Ginčo objektu esantis turtas negali būti grobimo dalykas ginčo šalims pagal minėtus straipsnius, kol šis klausimas nėra išspręstas teisme. Šis išaiškinimas, koks turtas yra laikytinas svetimu, taikytinas ir nusikalstamai veikai, numatytai BK 182 straipsnyje.

⁶ FEDOSIUK O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos. Teisė. 2003 (48). P. 2.

⁷ GIRDENIS T., GUTAUSKAS A., KUJALIS P. *Baudžiamoji teisė*. Metodinė priemonė – Vilnius, 2014. P. 228.

⁸ GIRDENIS T., GUTAUSKAS A., KUJALIS P. *Baudžiamoji teisė*. Metodinė priemonė – Vilnius, 2014. P. 229.

Įvertinus aplinkybes ir senato išaiškinimą, kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija padarė išvadą, kad Z. B. nepagrįstai nuteista pagal BK 182 straipsnio 1 dalį už tai, kad 2002 m. spalio 29 d. apgaule užvaldė svetimą 5000 lt turtą (nuosprendyje taip pat nurodyta, kam buvo padaryta materialinė žala), nes šiuo atveju nėra BK 182 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos būtino sudėties požymio – nusikaltimo dalyko. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas minėtą bylą nutraukė nustatęs, kad nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių (BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punktas).⁹

Pagal teismų praktiką, svetima turtinė teisė – tai kaltininkui patikėta ar jo žinioje esanti savininko ar teisėto valdytojo daiktinė ar prievolinė teisė ar teisė, atsirandant iš intelektinės veiklos rezultatų.

Savo ruožtu svetimas turtas – tai kaltininkui patikėti ar jo žinioje esantys jam nuosavybės teise nepriklausantys kilnojamieji ar nekilnojamieji daiktai, taip pat pinigai, vertybiniai popieriai ir pan.¹⁰ BK 182 str. yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už svetimo turto arba teisės į turtą įgijimą, turtinės prievolės išvengimą arba jos panaikinimą savo ar kitų asmenų naudai apgaule. Darant šį nusikaltimą apgaulė panaudojama, siekiant suklaidinti turto savininką ar valdytoją arba asmenį, kurio žinioje yra turtas, o šie dėl suklydimo, apgaulės paveikti savanoriškai patys perleidžia turtą ar teisę į turtą. Tačiau paminėtina, kad kai turtą panaudodamas apgaulę įgyja šeimos narys, kuriam tas turtas nepriklauso bendrosios nuosavybės teise, tokia veika kvalifikuojama kaip sukčiavimas. Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr. 2K–507/2012 pripažino kaltu J. B., apgaule įgijusį svetimą P. B. tėvui priklausantį turtą, sąmoningai sukūrusį situaciją, kurioje nukentėjusysis prarado galimybes (arba jos iš esmės buvo pasunkintos) civilinėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistas teises.¹¹

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad tiek turto, tiek turtinės teisės esminė savybė yra jų ekonominis turinys, kurį įmanoma išreikšti piniginiu ekvivalentu. Kai kuriais atvejais griežtos takoskyros tarp sąvokų „turtas“ ir „turtinė teisė“ nustatyti neįmanoma (pvz., nekilnojamas turtas ir teisė į jį, banko sąskaitoje esantys pinigai ir reikalavimo teisė bankui, vertybinis popierius ir jo turėtojui priklausanti turtinė teisė ir t. t.).¹²

Vadovaujantis teismų praktika, turtinė teisė – tai kaltininko sau ar kito asmens naudai

⁹ Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-05-30 nutartis baudžiamojoje byloje Z.B., A.B., Nr. 2K-461/2006

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015-03-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-182-139/2015

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012-10-30 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–507/2012

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“ // Teismų praktika. 1998, Nr. 10. P 266.

neteisėtai įgyta daiktinė ar prievolinė teisė arba teisė, atsirandanti iš intelektualios veiklos rezultatų.¹³

Panaši reglamentacija numatyta ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – ir CK) 1.112 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodyta, kad svetimas turtas – tai kaltininkui nuosavybės teise nepriklausantys kilnojamieji ar nekilnojamieji daiktai, taip pat pinigai, vertybiniai popieriai ir pan.

Tais atvejais, kai dėl apgaulės sukklaidintas asmuo arba banko elektroninė sistema perveda pinigus į kaltininko sąskaitą, paprastai laikoma, kad kaltininkas apgaule įgijo *turtinę teisę*.¹⁴ Pavyzdžiui teismai sprenddami baudžiamąsias bylas dėl svetimo turto pasisavinimo ir sukčiavimo konstatavo, kad asmuo, turintis banko sąskaitą, įgyja ir turi teisę į turtą, esantį sąskaitoje. Jis bet kuriuo momentu gali pareikalauti banko išmokėti jam sąskaitoje esančius pinigus. Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2011-12-23 nuosprendyje nurodė, kad pervedus pinigus į sąskaitą, kaltinamasis T. S. įgijo teisę į turtą. Jis buvo dar banko nuosavybė, tačiau kaltinamasis jau įgijo reikalavimo į jį teisę, nes turėjo tos sąskaitos duomenis.¹⁵

Teismų praktikoje konstatuota, kad turtinės teisės įgijimas yra tada, kai naudojant apgaulę teisiškai įtvirtinama kaltininko galimybė gauti svetimą turtą (*svetimas turtas – tai kaltininkui nuosavybės teise nepriklausantys kilnojamieji ar nekilnojamieji daiktai, taip pat pinigai, vertybiniai popieriai ir pan. (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) 2012 m. gegužės 2 d. apžvalga. Teismų praktika Nr. 36. P. 31.)*), juo naudotis ir disponuoti arba gauti kitokią turtinę naudą.¹⁶ Pavyzdžiui Kauno apygardos teismas A. S. nuteisė pagal BK 182 straipsnio 2 dalį už tai, kad VĮ „Registrų centras“ (-) filialui pateikė tikrovės neatitinkančius duomenis, t. y. suklastotą dokumentą, kad jis yra vienintelis akcininkas, kurio pagrindu Juridinių asmenų registro tvarkytojo 2011-07-21 sprendimu buvo įregistruotas vieninteliu UAB „(-)“ akcininku. Tokiu būdu A. S. apgaule savo naudai įgijo svetimą turtinę teisę į jam nepriklausančias UAB „(-)“ akcijas bei visas tų akcijų turėtojų teises.¹⁷

Pagal CK 6.1. str., prievolė – tai teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo

¹³ 2012 m. gegužės 2 d. Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalga (*Teismų praktika* Nr. 36)

¹⁴ Ažubalytė R., Jurka R., Šalčius M., Zajančkauskienė. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius, 2014. P. 60.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-09-07 „Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalga“ Nr. AB-36-1 (*Teismų praktika* 36, p. 394-436)

¹⁵ Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011-12-23 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-977-92-2011; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001-10-09 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 3K-223/2001

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegijos 2011-09-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-259/2011

¹⁷ Kauno apygardos teismo 2014-05-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-27-397/2014

atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo pareigą. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad turtinė prievolė – tai prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius).

Sukčiavimas gali būti padaromas viena iš trijų alternatyvių veikų, padaromų panaudojus apgaulę: 1) svetimo turto įgijimu; 2) svetimos turtinės teisės įgijimu; 3) turtinės prievolės išvengimu; 4) turtinės prievolės panaikinimu.

Svetimo turto įgijimas vertintinas kaip aktyvūs kaltininko veiksmai, kai, jam panaudojus apgaulę, užvaldomas svetimas turtas. Neteisėtas svetimos turtinės teisės įgijimas pasireiškia kaip praturtėjimo būdas, kai apgaulė asmuo yra įtraukiamas į nenaudingą jam turtinį sandorį, kurio metu dokumentiškai patvirtinamas tam tikras juridinis faktas.¹⁸

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalgoje pateikė svetimo turto įgijimo, turtinės prievolės panaikino ir turtinės prievolės išvengimo apibrėžimus. Vadovaujantis juo, svetimo turto įgijimas – tai kilnojamojo ar nekilnojamojo daikto, taip pat pinigų ar vertybinių popierių įgijimas. Pagal baudžiamosios teisės teoriją ir teismų praktiką turtinės teisės įgijimas yra tada, kai naudojant apgaulę teisiškai įtvirtinama kaltininko galimybė gauti svetimą turtą, juo naudotis ir disponuoti arba gauti kitokią turtinę naudą.¹⁹

Turtinės prievolės išvengimas – tai kaltininko ar kito asmens pareigos, kilusios iš delikto, sandorio ar kitu teisėtu pagrindu, nevykdymas ar tik dalinis vykdymas panaudojant apgaulę (pvz., kaltininkas neteisėtai atsisako vykdyti savo pareigą kreditoriui, sudarydamas situaciją, kai kreditorius negali civilinėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistos teisės).²⁰

Turtinės prievolės panaikinimas – tai nukentėjusiojo turtinės teisės, atitinkančios kaltininko ar trečiojo asmens turtinę prievolę, netekimas remiantis fiktyviu juridiniu faktu (pvz., fiktyviais atskaitos ir įskaitos būdais likviduojamas ar sumažinamas į biudžetą mokėtinas PVM).

Analizuojant teismų praktiką pastebėta, kad vykdoma arba atlikta nusikalstama veika *gali atitikti ir turto įgijimo, ir turtinės prievolės išvengimo sukčiavimo požymius*. Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad *PVM nesumokėjimas gali atitikti ir turto*

¹⁸ FEDOSIUK O. Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normų analizė. Jurisprudencija, T. 60 (52), 2004. P. 90.

¹⁹ Klaipėdos apygardos teismo 2013-01-11 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17-458/2013

²⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) 2012 m. gegužės 2 d. apžvalga. Teismų praktika Nr. 36. P. 31.

įgijimo, ir turtinės prievolės išvengimo sukčiavimo požymius. Turtinės prievolės mokėti PVM išvengimas nėra bylos esmė. Svarbiausia tai, kad oficialiai išskirtas PVM nebuvo pervestas valstybei, o iš sąskaitos pasisavintas. Dėl to teismai pagrįstai D. J. pripažino kaltu ne dėl turtinės prievolės išvengimo, o dėl sukčiavimo įgyjant svetimą turtą. Nuteistųjų veika reiškėsi tuo, kad PVM, kurį jie turėdavo pervesti Mokesčių inspekcijai, panaudodami apgaulę išsigrynindavo ir pasisavindavo. Nuteistieji nesiekė išvengti mokesčių, pagrindinis jų tikslas buvo įgyti svetimą turtą apgaule.²¹

Verta pažymėti, kad teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai svetimo turto įgijimo požymis inkriminuojamas ir tais atvejais, kai į kaltininko sąskaitą pervedami negrynieji pinigai. Pavyzdžiui *G. S. nuteistas už tai, kad, veikdamas bendrininkų grupe su A. J., pasinaudodamas kitų asmenų, taip pat ir pareigūnų padarytais veiksmais, vardais, asmens dokumentais ir parašais, priedangos įmonėmis, pagal suklastotas deklaracijas apgaule savo naudai kaip gražinamą PVM permoką įgijo įvairių UAB pervestas dideles pinigų sumas, t. y. įgijo didelės vertės svetimą turtą – valstybės biudžeto lėšas.²² Kaip matyti teismų praktikoje laikomasi požiūrio, kad pinigų pervedimas į kaltininko sąskaitą pripažįstamas svetimo turto įgijimu.*

Sukčiavimu Lietuvos baudžiamojoje teisėje pripažįstama ir turtinės prievolės išvengimas, kuris reiškia kaltininko ar kito asmens pareigos, kilusios iš delikto, sandorio ar kitu teisėtu pagrindu, nevykdymą ar tik dalinį vykdymą panaudojant apgaulę (pvz., kaltininkas neteisėtai atsisako vykdyti savo pareigą kreditoriui, sudarydamas situaciją, kai kreditorius negali civilinėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistos teisės)²³. Išvengti turtinės prievolės reiškia atsisakyti vykdyti ją arba naudojant apgaulę sudaryti tokią padėtį, kad kreditorius prarastų realią galimybę įgyvendinti savo turtinę teisę arba ši galimybė būtų iš esmės suvaržyta, o kaltininkas išvengtų realaus pavojaus būti teisiškai priverstas vykdyti savo pareigą teisės turėtojui.²⁴ Antai Kauno apylinkės teismas 2015-11-02 nuteisė *J. R. už tai, kad jis 2012 m. sausio 06 d., Kaune, tiksliau nenustatytoje vietoje, panaudodamas apgaulę, neturėdamas įgaliojimų ir įrašydamas į garantiją žinomai netikrus duomenis, kad jis yra uždarnosios akcinės bendrovės „(-)“ įmonės kodas (-) direktorius, atstovaujantis šią bendrovę, bei kaip direktorius pasirašydamas, suklastojo garantiją, pagal kurią uždaroji akcinė bendrovė „(-)“, garantavo už skolininką - uždaroją akcinę bendrovę „(-)“ įmonės kodas (-), grąžinti*

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2011-04-05 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2011

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-03-13 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-111/2007

²³ Kauno apylinkės teismo 2015-11-02 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1755-946/2015

²⁴ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013-06-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-328-380/2013; Kauno apylinkės teismo 2015-11-02 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1755-946/2015

uždarajai akcinei bendrovei „(-)“ įmonės kodas (-), 6260,94 Eur, jei uždaroji akcinė bendrovė, „(-)“ negrąžins skolos uždarajai akcinei bendrovei „(-)“²⁵

Turtinės prievolės panaikinimas baudžiamojoje teisėje suprantamas kaip nukentėjusiojo turtinės teisės, atitinkančios kaltininko ar trečiojo asmens turtinę prievolę, netekimas remiantis fiktyviu juridiniu faktu. Antai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-11-12 nutartyje pažymėjo, kad *nagrinėjamoje byloje V. S. pagal BK 182 straipsnio 2 dalį buvo nuteistas už tai, kad apgaule, sukčiaudamas pridėtinės vertės mokesčio apskaičiavimo ir sumokėjimo srityje, savo naudai įgijo svetimas – juridinių asmenų valdomas, valstybės biudžetui priklausančias (mokėtinas į valstybės biudžetą) didelės vertės pinigines lėšas – 58 153,28 Lt (PVM). Tokia kaltinimo formuluotė yra ydinga teisės požiūriu, nes iškreipia mokesčio kaip piniginės prievolės valstybei prasmę ir neatitinka teisinės nuosavybės sampratos. Šiame kaltinime yra supainiotas PVM pateikimo į valstybės biudžetą mechanizmas su PVM kaip piniginės prievolės valstybei teisine prigimtimi.²⁶ Teismas konstatavo, kad pagal teismų nustatytas bylos aplinkybes, atsižvelgiant į teisinę PVM sampratą ir šio mokesčio kaip piniginės prievolės valstybei prigimtį, V. S. padaryta veika BK 182 straipsnyje įtvirtintų objektyvių požymių kontekste negali būti traktuojama kaip juridinių asmenų valdomo, valstybės biudžetui priklausančio turto įgijimas apgaule.²⁷*

Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai sukčiavimui būdingi iš karto keli požymiai, pavyzdžiui, tais pačiais veiksmais kaltininkas ne tik įgyja svetimą turtą, bet ir išvengia turtinės prievolės arba šią panaikina. Pavyzdžiui LAT baudžiamojoje byloje V. M. nuteisė už tai, kad nuo 2005 m. rugpjūčio 2 iki lapkričio 11 d., veikdamas bendrininkų grupe su nenustatytais asmenimis, iš anksto žinodamas, kad išvengs turtinės prievolės atsiskaityti už prekes, kurias po jų įsigijimo perdavė ikiteisminio tyrimo metu nenustatytiems bendrininkams, apgaulės būdu Panevėžio parduotuvėse, pasinaudodamas nukentėjusiųjų pasitikėjimu ir jų asmens dokumentais, nutylėdamas esmines aplinkybes, svarbias prekių savininkų – UAB „Snoro lizingas“ ir UAB „Ūkio banko lizingas“ – apsisprendimui perleisti turtą, padarė nukentėjusiesiems turtinę žalą.²⁸

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad sukčiavimo objektu laikoma fizinio ir/ar juridinio asmens turtinių santykių visuma, kurią sudaro konkretaus asmens turima nuosavybė ir turtinės teisės bei turtinio pobūdžio prievolės, kurias šis asmuo privalo įvykdyti.

Sukčiavimo dalykas plačiau yra svetimas turtas. Šiuo atveju turtu reiktų pripažinti ne tik materialų turtą, pavyzdžiui, (ne) kilnojamuosius daiktus, pinigus, tačiau ir

²⁵ Kauno apylinkės teismo 2015-11-02 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1755-946/2015

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-11-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. K-7-322/2013

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-11-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. K-7-322/2013

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-02-19 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-71/2008

turtines teisės, kurioms pripažintinos ir prievolinės teisės. Sukčiavimo dalyką Lietuvos baudžiamajame kodekse nusako terminas „nauda“, kuri gaunama BK normoje nurodytais būdais: įgyjant turtą, turtinę teisę, išvengiant arba panaikinant turtinę prievolę.

Sukčiavimui neretai būdinga ir tai, kad gali pasireikšti iš karto keli objektyvieji požymiai.²⁹

Apgaulė, kaip sukčiavimo nusikalstamos veikos padarymo būdas, yra įtraukta į sukčiavimo sudėtį, todėl kvalifikuojant asmens veiką pagal BK 182 straipsnį turi būti nustatoma visais atvejais. Teismų praktikoje išskiriami šie apgaulės kriterijai: 1) objektyvios tiesos iškraipymas; 2) tikslas – suklaidinti nukentėjusįjį (lemti nukentėjusiojo klaidą); 3) tyčia – kaltininko suvokimas, kad jis sąmoningai pateikia objektyvios tikrovės neatitinkančią informaciją.³⁰

Analizuojant teismų praktiką galima daryti išvadą, kad apgaulė sukčiaujant naudojama turint tikslą suklaidinti turto savininką, valdytoją ar asmenį, kurio žinioje yra turtas, o pastarieji dėl suklydimo, suklaidinti apgaulės, savanoriškai patys perleidžia turtą ar turtinę teisę kaltininkui manydami, kad šis turi teisę jį gauti, arba panaikina jo turtinę prievolę. Apgaulė reiškiasi minėtų asmenų suklaidinimu pateikiant suklastotus dokumentus, pranešant neteisingus duomenis, pakeičiant daiktų savybes ir pan. Asmuo gali būti suklaidinamas dėl bet kokių aplinkybių ar faktų, susijusių su turto, turtinės teisės perleidimu kaltininkui arba su jo turtinės prievolės išvengimu ar jos panaikinimu (dėl turto vertės, jo savybių, kaltininko asmenybės, jo įgaliojimų ar ketinimų ir pan.).³¹

Teismų praktikoje išskiriamos vadinamosios aktyvioji ir pasyvioji apgaulės formos. Aktyvioji apgaulė yra tada, kai kaltininkas aktyviais veiksmais pateikia nukentėjusiajam objektyvią, tikrovės neatitinkančią informaciją ir taip jį suklaidina. Pasyvioji apgaulė yra tais atvejais, kai kaltininkas, pasinaudodamas nukentėjusiojo tam tikrų esminių aplinkybių nežinojimu ar netinkamu jų supratimu, iš tikrųjų objektyviai egzistuojančius faktus nutyli ir taip klaidina nukentėjusįjį, nors apie šiuos faktus turėjo teisinę pareigą pranešti. Pasyviosios apgaulės turinys atskleistas kasacinėje nutartyje Nr. 2K-274/2011. Minėtoje byloje nustatyta, kad *nuteistasis R. B. žinojo, kad jo brolio įmonė reorganizuota, tačiau šiuos objektyviai egzistuojančius faktus įrankių įsigijimo metu nutylėjo ir taip suklaidino nukentėjusįjį. Iš bylos duomenų matyti, kad kasatorius tris kartus pirko iš UAB „MFT Norveda“ įrankius, todėl turėjo realią galimybę informuoti apie pasikeitusią situaciją brolio įmonėje, tačiau to nepadarė. Šios aplinkybės neginčijamai patvirtina sąmoningą kasatoriaus elgesį veikti apgaule, todėl*

²⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos.- Vilnius:Justitia, 2001. P. 234-235.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010-06-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-335/2010

³¹ Ten pat

*pagrįstos teismo išvados, kad R. B. pasinaudojo neegzistuojančios brolio įmonės duomenimis ir šios vardu įgijo svetimą turtą veikdamas apgaule. Byloje nustatytų ir įrodymais pagrįstų aplinkybių visuma neabejotinai leidžia konstatuoti, kad kasatorius, atlikdamas šiuos veiksmus, suprato naudojamos apgaulės, gaunamos naudos ir daromos žalos pobūdį, šiuos padarinius numatė ir jų norėjo, t. y. veikė tiesiogine tyčia.*³²

Kvalifikuojant veiką pagal BK 182 str. taikomas naudotos apgaulės esmingumo reikalavimas: jei svetimas turtas ar turtinė teisė įgyjama arba kaltininko turtinė prievolė panaikinama nors ir neteisėtai, tačiau apgaulė nepadaro esminės įtakos nukentėjusiajam ar kitam asmeniui apsispręsti dėl šių veiksmų atlikimo, tokiu atveju apgaulė nedaro veikos sukčiavimu.³³

Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija pasisakė dėl prieš nukentėjusiuosius panaudotos apgaulės esmingumo kriterijaus. Teismas konstatavo, kad *nuteistojo V. Ž. apgaulė pirmosios instancijos teismo nuosprendyje grindžiama tuo, kad jis sudarė sutartis su Lenkijos įmonėmis dėl kietojo krosnių kuro tiekimo neturėdamas licenzijos verstis naftos produktų prekyba, taip pat ir prekės – kietojo krosnių kuro. Iš bylos medžiagos matyti, kad nukentėjęs V. F. A. patvirtino, jog jei būtų žinojęs, kad Varėnoje buvęs kuras nepriklauso nuteistajam, būtų jo nepirkęs. Liudytojas R. S. Z., duodamas parodymus pirmosios instancijos teisme, paaiškino, kad V. Ž. sakė V. F. A., jog bazė priklauso jam, jis tuo metu buvo šalia. Iš V. F. A. parodymų matyti, kad jis klausęs, ar kasatorius turi reikiamus dokumentus, tačiau šis patikino, kad viskas gerai. Įvertinęs ne tik šiuos parodymus, bet ir visą pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo kontekstą, apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad V. F. A., pats būdamas verslininkas ir žinodamas, jog naftos produktų bazė bei joje esantis kuras nepriklauso nuteistajam, nebūtų ėmėsis rizikos pervesti pinigus už prekę asmeniui, žinodamas, kad šis jos net neturi. Dėl to ši apgaulė laikytina esmine, nes ji susijusi su svarbiausiomis aplinkybėmis, lėmusiomis nukentėjusiojo apsisprendimą sudaryti sandorį su kasatoriumi.*³⁴

Lietuvoje 2007-2010 m. buvo paplitęs sukčiavimas motinystės pašalpomis. Jeigu asmuo fiktyviai įdarbinamas ir surašomi bei „Sodrai“ pateikiami suklastoti dokumentai, nurodant tokio asmens darbo faktą, laikotarpį, kurį jis dirbo, ir pajamas, kurie pagal Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą jam suteikia teisę į atitinkamo dydžio motinystės (tėvystės) pašalpą, veika kvalifikuojama kaip sukčiavimas.³⁵

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011-05-31 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-274/2011

³³ Panevėžio apygardos teismo 2015-09-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-10-337/2015

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010-05-18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203/2010

³⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) 2012 m. gegužės 2 d. apžvalga. Teismų praktika Nr. 36.

Tiesa sprendžiant, ar motinystės (tėvystės) pašalpa (teisė į tokią pašalpą) įgyjama apgaule, vertinama, ar tokio asmens darbo santykiai buvo fiktyvūs, ar jis realiai dirbo nurodytą darbą bei gavo atitinkamo dydžio darbo užmokestį, ar jį įdarbinusi įmonė vykdė ūkinę komercinę veiklą ir turėjo pakankamai lėšų atlyginimui išmokėti, ir pan. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad darbo užmokesčio dydis yra dviejų šalių – darbdavio ir darbuotojo – susitarimo dalykas. Vien tai, kad motinystės (tėvystės) pašalpai gauti reikšmingu laikotarpiu asmeniui nustatomas palyginti didelis darbo užmokestis, nelaikytina apgaule BK 182 straipsnio prasme.³⁶ *Atsižvelgdama į aplinkybes, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatuoja, kad prokuroro kasacinio skundo argumentai nepaneigia Apeliacinio teismo išvadų vertinant bylos įrodymus, kurių pagrindu teismas nustatė, jog I. B. ir V. Š. darbo santykiai nebuvo fiktyvūs, todėl jie nepadarė sukčiavimo nusikalstamos veikos, numatytos BK 182 straipsnio 2 dalyje. Abu išteisintieji iš tiesų susitarė dėl V. Š. kontoros archyvo tvarkymo darbų ir I. B. realiai šiuos darbus vykdė. Darbo sutartyje sulygtas 10 000 Lt atlyginimas, nors ir galėtų būti ginčijamas bei vertinamas kaip per didelis už iš esmės techninio pobūdžio darbą, kurį atliko I. B., tačiau darbo užmokesčio dydis yra dviejų šalių – darbdavio ir darbuotojo – susitarimo dalykas. Pagrindo išvadai, kad tokio dydžio atlyginimas objektyviai buvo neįmanomas, nėra.*³⁷

Apgaulės nebūtų ir tuomet jei veika būtų padaryta dėl neatsargumo. Pavyzdžiui Kauno apygardos teismas 2013-01-18 nutartyje pažymėjo, kad „Apgaulės panaudojimu prieš klientę nebūtų laikomi banko darbuotojos veiksmai (suklydimas, klaida), atsiradus priešingiems užsienio valiutos keitimo sandorio padariniams, t.y., jeigu banko klientei per klaidą būtų perduota mažesnė nei priklausė pagal sandorį iškeistos valiutos suma. Tokiu atveju, klientų aptarnavimo vadybininkei (arba bankui) baudžiamoji atsakomybė irgi negalėtų būti pritaikyta. Nors iš byloje esančių duomenų iš tiesų matyti, jog R. K. (-) bankui priklausantį turtą, kurį ji vėliau grąžino savininkui, be teisinio pagrindo įgijo nesąžiningai arba dėl neatsargumo (perskaičiuodama pinigus klientė turėjo suprasti, jog jai be teisinio pagrindo perduodama ženkliai didesnė pinigų suma), tačiau net ir pastarieji aptariamą kvazisutartinę prievolę apibūdinantys požymiai (nesąžiningumas ar neatsargumas) neatitinka teismų praktikoje suformuotų nusikalstamos apgaulės kriterijų ir neįrodo ne tik baudžiamosios (svetimo turto užvaldymo apgaule), bet ir civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygų (nepagrįstai praturtėjusio ar gavusio turto be pagrindo asmens pareiga jį grąžinti reikalavimo teisę turinčiam asmeniui atsiranda ne iš delikto arba sandorio (sutarties) pažeidimo, o iš pastarųjų padarinių (CK XX skyrius)).“³⁸ Taigi asmens klaida, nulėmusi turto perdavimą kitam asmeniui, negali būti laikoma pastarojo nusikalstama

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-448/2010, 2K-606/2010

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010-10-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-448/2010

³⁸ Kauno apygardos teismo 2013-01-18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-7-317/2013

apgaule, nes svetimas turtas, nors ir be pagrindo, tačiau jam perduodamas savanoriškai. Neįrodžius apgaulės, nepagrįstai praturėjęs ar gavęs turtą asmuo negali būti laikomas padariusiu BK 182 str. 1 d. numatytą nusikalstamą veiką, todėl konstatuojama, jog revizuojamas nuosprendis yra teisėtas ir pagrįstas, o jį naikinti apeliacinio skundo motyvais nėra pagrindo.

Sukčiavimo baigtumo momentas taip pat priskirtinas prie sukčiavimo objektyviųjų požymių.

Analizuojant BK 182 str. 1 d., galima daryti išvadą, kad sukčiavimo baigtumo momentai: nusikalstamos veikos yra baigtos įgijus svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengus turtinės prievolės arba ją panaikinus. Taigi, svetimo turto ar turtinės teisės įgijimas, išvengimas turtinės prievolės arba jos panaikinimas sudaro vieno nusikaltimo objektyvią pusę, o kad veiką galima būtų kvalifikuoti kaip baigtą nusikaltimą užtenka kurios nors vienos veikos padarymo. Kaltininko padarytas kuris nors vienas, keli ar visi sudėtyje numatyti veiksmai kvalifikuojami vieną kartą pagal 182 str. 1 dalį.

Teismų praktikoje taip pat pripažįstama, kad sukčiavimas įgyjant svetimą turtą laikomas baigtu, kai turto savininkas ar valdytojas arba asmuo, kurio žinioje yra turtas, perleidžia jį kaltininkui ar kitam asmeniui, o šis įgyja galimybę turtą valdyti ir (ar) juo naudotis ir (ar) disponuoti savo nuožiūra.

Kaltininkui įgijus svetimą turtą, tačiau vėliau dėl tam tikrų priežasčių (pvz., nukentėjusiajam suvokus apgaulę ir ėmusis aktyvių veiksmų savo turtui atgauti) jį grąžinus savininkui, veika kvalifikuojama kaip baigta, jei kaltininkas turėjo galimybę šį turtą valdyti ir (ar) juo naudotis ir (ar) disponuoti savo nuožiūra. Pavyzdžiui *Kauno apygardos teismo 2009 m. balandžio 28 d. nuosprendžiu N. M. nuteista pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį už tai, kad pasikėsino apgaule savo naudai įgyti didelės vertės svetimą turtą. Nuo 2006 m. rugsėjo 28 d. iki 2007 m. sausio 12 d., Prienuose, tiksli vieta nenustatyta, N. M., veikdama apgaule, nuslėpdama nuo UAB „V.“, atstovaujamos direktorės U. U., kad jai asmens nuosavybės teise priklausantis butas su rūsiu yra areštuotas 2005 m. kovo 23 d. Prienų rajono apylinkės teismo, 2004 m. gruodžio 31 d. Kauno miesto apylinkės teismo Hipotekos skyriaus ir 2004 m. kovo 17 d. Prienų rajono apylinkės teismo nutartimis, 2006 m. rugsėjo 28 d. sudarė su UAB „V.“ preliminarįją buto pirkimo–pardavimo sutartį, pagal kurią UAB „V.“ 2006 m. rugsėjo 28 d. avansiniu mokėjimu sumokėjo N. M. 17 000 Lt, ir, ketindama sudaryti pagrindinę buto pirkimo–pardavimo sutartį, 2007 m. sausio 12 d. nurodė UAB „V.“ sumokėti į jos asmeninę banko sąskaitą 82 450 Lt už buto pardavimą; 2007 m. sausio 12 d. UAB „V.“ pervedus 82 450 Lt, ji savo naudai pasikėsino įgyti didelės vertės svetimą turtą – UAB „V.“ priklausančius 99 450 Lt, bet nusikalstamos veikos nebaigė ir pervestų 82 450 Lt neįgijo dėl nuo jos valios*

nepriklausančių aplinkybių, nes U. U., atstovaujančios UAB „V.“, reikalavimu bei aktyviais veiksmais šiuos pinigus iš savo sąskaitos netrukus pervedė atgal į UAB „V.“ sąskaitą banke. Kauno apygardos teismas padarė išvadą, kad šią nusikalstamą veiką kvalifikuoti kaip pasikėsinimą, nes „N. M. 2007 m. sausio 12 d. iš UAB „V.“ pervestų 82 450 Lt į jos banko sąskaitą neįgijo, nors tai ketino padaryti, nes negalėjo savo nuožiūra, laisva valia ir realiai šiais pinigais pasinaudoti ar disponuoti. Nusikaltimas nutrūko pasikėsinimo stadijoje, nes UAB „V.“ atstovė U. U. efektyviais ir sumaniais veiksmais netrukus išsireikalavo bei įtikino N. M. pervesti tuos pinigus atgal į įmonės sąskaitą“.³⁹

Tiesa Lietuvos apeliacinis teismas 2009 m. lapkričio 6 d. nuosprendžiu nurodė, kad „pagal BK 22 straipsnio 1 dalies nuostatas pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką galimas tik iki to momento, kol neįgyvendinti visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai, o veika turi nutrūkti dėl priežasčių, nepriklausančių nuo kaltininko valios. Taigi pervedus pinigus į nuteistosios asmeninę sąskaitą buvo įgyvendinti visi sukčiavimo nusikaltimo sudėties požymiai. Tai, kad vėliau N. M. buvo priversta grąžinti jai pervestus pinigus šiais nepasinaudojusi, nelaikoma nusikalstamos veikos nebaigimu dėl nuo jos nepriklausančių aplinkybių. Dėl to nuteistosios veika kvalifikuojama ne kaip pasikėsinimas sukčiauti, o kaip baigtas nusikaltimas pagal BK 182 straipsnio 2 dalį, nes ji apgaule įgijo didelės vertės (BK 190 straipsnis) turtą – 99 450 Lt, priklausančių UAB „V.““.⁴⁰

Šiai Lietuvos apeliacinio teismo išvadai pritarė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Teismas pažymėjo, kad „byloje nustatyta, jog nuteistoji buvo gavusi 17 000 Lt avansą, likusi 82 450 Lt suma už buto pardavimą buvo pervesta į jos asmeninę sąskaitą, taigi ji turėjo realią galimybę naudotis ir disponuoti šiais pinigais savo nuožiūra. Šią 82 450 Lt sumą nuteistoji buvo priversta grąžinti tik dėl atkaklių apgaule supratusios liudytojos U. U. veiksmų. Nuteistoji pinigus grąžino po to, kai sukčiavimas buvo baigtas, be to, grąžinti ne visi apgaule užvaldyti pinigai, 17 000 Lt suma liko negrąžinta. Tokiomis aplinkybėmis padarytą veiką kvalifikavus kaip baigtą sukčiavimą, baudžiamasis įstatymas pritaikytas tinkamai“.⁴¹

Sukčiavimas įgyjant turtinę teisę laikomas baigtu, kai apgaule įtvirtinamas juridinis faktas, suteikiantis kaltininkui turtinę teisę nepriklausomai nuo to, ar šis ją įgyvendino. Apie turtinės prievolės išvengimo baigtumo momentą teismas sprendžia atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje konstatavo, kad nagrinėjamu atveju „nusikalstama veika buvo baigta pasirašius sutartis, kuriomis nuteistieji,

³⁹ Kauno apygardos teismo 2009-04-28 nuosprendis baudžiamojoje byloje A.S., N.M., Nr. 1-83-508/2009

⁴⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-11-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-318/2009

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-05-11 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-150/2010

*veikdami UAB „A.“ vardu, prisiėmė turtinę prievolę, kurios nesiruošė vykdyti.*⁴²

Kai dėl apgaulės sukklaidintas nukentėjusysis arba banko elektroninė sistema perveda pinigus į kaltininko sąskaitą, turtinės teisės (turto) įgijimas apgaule laikomas baigtu. Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje kasacinių bylų, kurioje kasatoriai ginčijo nusikaltimo baigtumo momentą, konstatavo, kad sukčiavimo kaip nusikaltimo baigtumą įstatymas sieja su turto (natūra) užvaldymu ar teisės į turtą įgijimu (dokumento, patvirtinančio tokią teisę įgijimas ar valdymas). Kasatoriai teisūs, teigdami, kad pinigai banko sąskaitoje nėra sąskaitos turėtojo nuosavybė. Šie pinigai pagal įstatymą yra banko, kurio sąskaitoje jie yra, nuosavybė, tačiau asmuo, turintis banko sąskaitą, įgyja ir turi teisę į turtą, esantį sąskaitoje. Jis bet kuriuo momentu gali pareikalauti banko išmokėti jam sąskaitoje esančius pinigus. Taigi, pervedus pinigus į sąskaitą, kasatoriai įgijo teisę į turtą. Kol kas jis dar banko nuosavybė, tačiau kasatoriai jau įgijo reikalavimo teisę į jį, nes turi tos sąskaitos mokėjimo kortelę. Kadangi 1961 m. BK 274 straipsnyje sukčiavimas kaip nusikaltimo baigtumas siejamas ne tik su fiziniu turto užvaldymu, bet ir su teisės į turtą įgijimu, teismas pagrįstai jų padarytas veikas visais nusikaltimų padarymo atvejais įvertino kaip baigtą nusikaltimą. Nusikaltimas yra baigtas ne vien užvaldžius turtą, bet ir įgijus teisę į jį, todėl nusikaltimo baigtumui neturi reikšmės, ar turtas jau paimtas ar pervestas į asmens sąskaitą.⁴³

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad sukčiavimas, įgyjant teisę į svetimą turtą, laikomas baigtu, kai kaltininkas įsigyja dokumentus, suteikiančius teisę į turtą.

Pagal BK 21 straipsnį yra baudžiamas tik rengimasis padaryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Sukčiavimas (BK 182 straipsnio 1, 3 dalys) nėra sunkus ar labai sunkus nusikaltimas, todėl kaip seka iš BK 21 straipsnio baudžiamoji atsakomybė už rengimąsi sukčiauti (BK 182 straipsnio 1 dalis, 3 dalis) neiškyla. Rengimasis atribojamas nuo pasikėsینimo padaryti sukčiavimą pagal tai, ar kaltininkas pradėjo įgyvendinti BK 182 straipsnyje numatytų nusikalstamų veikų sudėčių objektyviuosius požymius. Pavyzdžiui Jonavos rajono apylinkės teismo 2010 m. vasario 3 d. nuosprendžiu A. U., be kitų nusikalstamų veikų, nuteistas pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 182 straipsnio 1 dalį už tai, kad 2006 m. kovo 22 d., ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu laiku, Jonavos r. UAB „J.“ vardu pagal PVM sąskaitą faktūrą gavęs iš UAB „W.“ 5074 Lt vertės lukšto kraštų nupjovimo nufrezavimo stakles „Otto Mayer“, apgaule, 2007 m. gruodžio 3 d. inicijuodamas baudžiamąjį persekiojimą prieš S. Č., melagingai pranešdamas, kad negavo iš šių staklių, pasikėsino UAB „J.“ naudai įgyti svetimą turtą – dar vienas lukšto kraštų nupjovimo nufrezavimo stakles, priklausančias UAB „W.“, tačiau nusikalstamos veikos

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013-12-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-535/2013

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001-01-09 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-682/2001

nebaigė dėl aplinkybių, nepriklausančių nuo jo valios, nes 2008 m. vasario 6 d. ikiteisminio tyrimo metu staklės buvo rastos UAB „S.“ patalpose. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas minėtoje byloje nurodė, kad pagal BK 22 straipsnio 1 dalį pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką yra tyčinis veikimas ar neveikimas, kuriuo tiesiogiai pradedamas daryti nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas, jeigu veika nebuvo baigta dėl nuo kaltininko valios priklausančių aplinkybių. Tiesiogiai pradedama daryti nusikalstama veika BK 22 straipsnio prasme reiškia, kad kaltininkas įgyvendina bent dalį BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytų objektyviųjų veikos požymių. Pasikėsinimas apgaule įgyti svetimą turtą pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 182 straipsnio 1 dalį yra tada, kai kaltininkas panaudoja apgaulę, siekdamas įgyti turtą ar turtinę teisę, tačiau turto ar turtinės teisės neįgyja dėl nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių.

Teismas minėtoje byloje nustatė, kad A. U. apgaulė (melagingas pranešimas apie nusikaltimą ir melagingi parodymai) buvo panaudota ne siekiant įgyti turtą ar teisę į turtą, o turint tikslą inicijuoti baudžiamąjį persekiojimą. Esant šioms aplinkybėms, kasatoriaus veika, t. y. melagingas S. Č. įskundimas teisėsaugos institucijoms, atitinka BK 21 straipsnio 1 dalyje nurodytą vieną rengimosi padaryti sukčiavimo nusikaltimą požymių – kitokį tyčinį nusikaltimo padarymą lengvinančių sąlygų sudarymą, todėl Lietuvos Aukščiausiasis Teismas bylą nutraukė.⁴⁴

Aktualu pastebėti, kad teismų praktikoje pripažįstama, jog nesant įrodymų, jog asmuo apgaule realiai įgijo galimybę valdyti, naudotis ar disponuoti savo nuožiūra kitam asmeniui priklausančiu didelės vertės turtu, tokie veiksmai kvalifikuotini kaip pasikėsinimas pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 182 straipsnio 2 dalį.⁴⁵ Taip pat pasikėsinimas padaryti sukčiavimą gali būti konstatuojamas tik tada, kai nustatoma, kad kaltininkas suvokė apgaulingą savo veikos pobūdį ir tokiu būdu norėjo gauti turtinės naudos inter alia apgaule įgyti svetimą turtą ar turtinę teisę.⁴⁶

Teismų praktika aiškiai nurodo, kad apgaulė išvengiant turtinės prievolės nėra tapati apgaulei įgyjant turtą, turtinę teisę ar panaikinant turtinę prievolę. Advokatas Arūnas Šidlauskas nurodo, kad skirtumą lemia tai, kad apgaulė išvengiant prievolės naudojama neįtraukiant nukentėjusįjį į jam nenaudingą sandorį ir nesiekiant, kad koks nors kitas sukklaidintas asmuo patvirtintų kaltininkui reikalingą juridinį faktą, bet siekiant išvengti situacijos, sudarančios prielaidas būti priverstam vykdyti prievolę. Tai pasiekama sukuriant fiktyvią teisinę padėtį, dėl kurios civilinės teisinės priemonės tampa skolininkui „nepavojingos“. Vienas tokių būdų yra tyčia tapti beturčiu, kad nebūtų į ką nukreipti reikalavimo.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-12-21 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-620/2010

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-01-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-101/2014

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-11-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-500/2012

Taigi turtinės prievolės išvengimas pasireiškia savo pareigos, susijusios su sandorio (ar kitu pagrindu), nevykdymu. Tai reiškia, kad kaltininko tyčia padaryti nusikalstamą veiką gali susiformuoti ir po sandorio sudarymo. Tokiais atvejais apgaulė naudojama ne įtraukiant nukentėjusį į jam nenaudingą sandorį, o išvengiant būtinumo vykdyti savo pareigą.⁴⁷ Esant turtinės prievolės išvengimui sukčiavimas laikomas baigtu sukūrus situaciją, kai kaltininkas sukuria tokią fiktyvią teisinę padėtį, dėl kurios civilinės teisės priemonės tampa kaltininkui neprieinamos.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad svetimo turto ar turtinės teisės įgijimas, išvengimas turtinės prievolės arba jos panaikinimas sudaro vieno nusikaltimo objektyvią pusę, o kad veiką galima būtų kvalifikuoti kaip baigtą nusikaltimą užtenka kurios nors vienos veikos padarymo. Tiesa teismai vis dar susikuria su sukčiavimo nusikalstamos veikos pasikėsینimo ir rengimosi stadijos nustatymo problemomis.

Objektyviai sukčiavimu kėsınamasi į visų rūšių nuosavybė ir turtinės teisės bei turtinio pobūdžio prievolės, kurias šis asmuo privalo įvykdyti, o veikos dalykas yra svetimas turtas, turtinė teisė, taip pat turtinė prievolė. Veika padaroma viena ar keliomis iš alternatyvių veikų, padaromų panaudojus apgaulę. Būtinai objektyvus sudėties požymis yra veikos padarymo būdas, apgaulė, o sukčiavimo baigtumo momentas priklauso nuo padarinių atsiradimo mechanizmo: 1) *kai įgyjamas svetimas turtas* – nuo to momento, kai kaltininkas užvaldo svetimą turtą ir taip įgyja galimybę neteisėtai valdyti, naudotis ir disponuoti turtu pagal savo valią; 2) *kai įgyjama turtinė teisė* – nuo to momento, kai kaltininkas įsigyja dokumentus, suteikiančius teisę į turtą; 3) *kai išvengiama turtinės prievolės* – nuo to momento, kai išnyksta reali galimybė jog prievolė bus įvykdyta; 4) *kai panaikinama turtinė prievolė* – nuo to momento, kai išnyksta teisinis pagrindas reikalauti visos arba dalies prievolės įvykdymo.

1.2. Subjektyvieji sukčiavimo sudėties požymiai

Asmuo gali būti pripažintas kaltu dėl sukčiavimo tik nustāčius jo tiesioginę tyčią padaryti šią nusikalstamą veiką. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs: „<...> *asmenį pripažįstant kaltu padarius sukčiavimą yra būtina nustatyti tiesioginę tyčią jo veiksmuose. Išvada apie kaltę daroma ne tik remiantis kaltininko parodymais, jo pripažinimu ar nepripažinimu dėl padarytos veikos, bet ir byloje nustatytų objektyviųjų požymių pagalba. <...> Tiek G. S., tiek Ž. P. parodymai leidžia daryti išvadą, kad kasatorė žinojo, kad daro sukčiavimo*

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-224/2008, 2K-81/2011, 2K-117/2013, 2K-150/2014

veiksmus. G. S. ikiteisminio tyrimo metu parodė, kad nuteistoji M. O. suklastotus dokumentus pateikdama VMI žinojo, kad padeda apgaule susigrąžinti dėl tariamo prekių eksporto susidariusią PVM permoką, nes jos veiklos sritis buvo dokumentų tvarkymas VMI. G. S. taip pat patvirtino, kad už atliktą darbą M. O. reikalavo pinigų VMI pareigūnams papirkti, tačiau jai išmokėtos pinigų sumos neužfiksuotos dokumentuose <...>. Savo parodymus G. S. patvirtino akistatoje su M. O. Šiuos G. S. parodymus patvirtino Ž. P. Atlygio už darbą gavimą patvirtino ir pati M. O., bet kadangi G. S. individualioje įmonėje dirbo neoficialiai, nesudarius darbo sutarties, todėl ir gautas atlygis neužfiksuotas dokumentuose⁴⁸.

Taigi, teismų praktika taip pat numato, kad sukčiavimas padaromas tik esant tiesioginei tyčiai, t. y. kai kaltininkas suvokia, kad apgaule esmingai suklaidinęs nukentėjusįjį ar kitą asmenį neteisėtai ir neatlygintinai savo ar kitų naudai įgyja svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengia turtinės prievolės arba ją panaikina, numato, kad dėl jo veiksmų nukentėjusysis patirs turtinę žalą, ir to nori bei siekia.⁴⁹ Pavyzdžiui LAT 2014-09-23 nutartyje išaiškino, kad *atsakomybė už BK 182 straipsnio 2 dalyje numatytą veiką kyla tik esant tiesioginiai tyčiai. Dėl to taikant BK 182 straipsnį svarbu nustatyti ne tik apgaulės faktą, bet ir subjektyvų apgaulės suvokimą, t. y. kad kaltininkas, darydamas veiką, suvokė, jog jis apgaudinėja turto savininką ar kitą asmenį, galintį priimti sprendimą dėl turto, pranešdamas neteisingus duomenis, meluodamas, nutylėdamas ar iškraipydamas esmines aplinkybes, faktus ir pan., numatant, kad taip veikiant asmuo bus suklaidintas, ir taip norėjo įgyti svetimą turtą ar turtinę teisę (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-178/2014; 2K-589/2013, 2K-161/2013, 2K-346/2012, 2K-133/2010, 2K-78/2009, 2K-7-198/2008, 2K-7-388/2007)*. Išvadą apie kaltininko tyčią apgaule užvaldyti svetimą turtą, jo ketinimus turi patvirtinti bylos medžiaga. Nenustačius, kad V. Š. tyčia apėmė apgaulės panaudojimą, darytina išvada, kad nenustatyta jo tyčia sukčiauti, o tai rodo, kad nėra teisinio pagrindo šią V. Š. veiką kvalifikuoti kaip sukčiavimą pagal BK 182 straipsnio 2 dalį.⁵⁰

Iš pateikto pavyzdžio ir atliktos 2008-2015 metų teismų praktikos analizės, galima daryti išvadą, kad kaltininko tyčia paprastai susiformuoja iki apgaulės panaudojimo momento. Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš bylų atmetė nuteistojo V. Ž. kasacinį skundą, kuriame šis teigė, kad pagal BK 182 straipsnio 2 dalį nuteistas nepagrįstai, nes tarp jo ir nukentėjusiųjų buvo susiklostę civilinio pobūdžio teisiniai santykiai. V. Ž. Vilniaus miesto 1-ojo

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-02-14 nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-27/2006

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegijos 2012-05-25 nutartis baudžiamojame byloje J. V. G., Nr. 2K-7-112/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013-03-26 nutartis baudžiamojame byloje A.B., Nr. 2K-161/2013; Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014-03-24 nutartis baudžiamojame byloje M.Č., Nr. 1A-207-190/2014

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014-09-23 nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-353/2014

apylinkės teismo 2009 m. balandžio 30 d. nuosprendžiu nuteistas pagal BK 182 straipsnio 2 dalį už tai, kad apgaule savo naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą. Turėdamas tikslą apgaule savo naudai įgyti svetimas lėšas, iš anksto žinodamas, kad sutartinių įsipareigojimų neįvykdys, 2004 vasario 11 d. savo įmonės „R.“ vardu pasirašė sutartį su įmone „E.“, atstovaujama V. F. A., dėl krosnių kuro tiekimo. Įmonė „E.“ per tris kartus – 2004 m. vasario 19 d., vasario 27 d. ir kovo 3 d. – pervedė atitinkamai 24 000 Lt dolerių (64 291 Lt), 6000 JAV dolerių (16 581 Lt), 10 000 JAV dolerių (27 853 Lt), iš viso – 40 000 JAV dolerių (108 725 Lt) į V. Ž. nurodytą įmonės „R.“ sąskaitą, tačiau V. Ž. tyčia nevykdė priimtų sutartinių įsipareigojimų ir krosnių kuro netiekė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas dėl BK 182 straipsnio 2 dalies taikymo pažymėjo, kad už sukčiavimą pagal BK 182 straipsnį atsako tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengė turtinės prievolės arba ją panaikino. Be šių objektyvių požymių, būtina nustatyti ir atitinkamą kaltės turinį, t. y. kad kaltininkas suprato naudojamos apgaulės, gaunamos naudos ir daromos žalos pobūdį, šiuos padarinius numatė ir jų norėjo. V. Ž. apgaulė reiškėsi tuo, kad jis, iš anksto žinodamas, jog sutartinių įsipareigojimų negalės įvykdyti, sudarė kietojo krosnių kuro tiekimo sutartį su įmone „E.“, atstovaujama V. F. A., vėliau ir su jo dukters K. M. A. įmone „A.“, kuriai atstovavo pats V. F. A. Taigi šiuo atveju apgaulė buvo naudojama įtraukiant nukentėjusįjį į jam nenaudingą sandorį, neturint ketinimų (ir realių galimybių) jo vykdyti. Taip pat nuteistojo V. Ž. tyčių sukčiauti parodo ir nukentėjusįjį klaidinančių aplinkybių sudarymas, būtent tai, kad jis V. F. A. parodė UAB „M.“ buvusį krovinį – sunkųjį krosnių kurą, nors žinojo, kad neturi teisės šiuo kuru disponuoti, kad kuras priklauso ne jam, o įmonei „I.“ ir yra paruoštas pateikti kitam gavėjui – įmonei „P.“, vėliau kartu su V. F. A. nuvyko į kaltininkui priklausančią UAB „V.“ neva forminti eksporto dokumentų. Tokiu būdu įtikinęs nukentėjusįjį, kad sutartis bus įvykdyta ir gavęs patvirtinimą apie pinigų į jo sąskaitą pervedimą, jokių žadėtų veiksmų neatliko, o pastarajam išvykus į Lenkiją, iš karto grąžino tuščias cisternas ir nei krovinio, nei gautų pinigų negrąžino.⁵¹ (kasacinė byla Nr. 2K-203/2010).

Kitoje baudžiamojoje byloje teismas konstatavo, kad prieš sudarydama akcijų pirkimo pardavimo sutartį su O. A. nuteistoji nurodytam asmeniui taip pat pateikė tikrovės neatitinkančią informaciją ir pasirašydama sutartį patvirtino, kad yra vienintelė UAB „A.“ akcininkė. Atsižvelgiant į nustatytas aplinkybes, teismas pagrįstai sprendė, kad A. F. veikė tiesiogine tyčia, suprasdama tiek savo veiksmų pavojingą pobūdį, tiek jų padarinius bei siekdama taip veikti.⁵²

Reikia pastebėti, kad sukčiavimo tikslai ir motyvai taip pat turi reikšmės kvalifikuojant sukčiavimo nusikalstamą veiką. Priežastys, dėl kurių asmuo padaro nusikalstamą veiką –

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-05-18 nutartis baudžiamojoje byloje V.Ž., Nr. 2K-203/2010

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014-01-07 nutartis baudžiamojoje byloje A.F., Nr. 2K-101/2014

sukčiavimą, iš esmės nenulemia to teisės pažeidimo pavojingumo laipsnio dydžio. Tačiau analizuojant teismų praktiką pastebėta, kad tikrųjų kaltinamojo asmens tikslų atskleidimas darant nusikalstamą veiką, turi įtakos priimant išteisinamąjį nuosprendį. Pavyzdžiui Panevėžio apygardos teismas J. D. pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą, numatytą BK 182 straipsnio 1 dalyje, ir nuteistas už tai, kad veikdamas kartu su kitais asmenimis apgaule UAB „xxx“ naudai išvengė turtinės prievolės valstybei – 22 486 Lt pelno mokesčio sumokėjimo, tačiau Lietuvos apeliacinis teismas 2012-06-22 nuosprendyje pažymėjo, kad nuteistojo tikslas buvo ne išvengti pelno mokesčio sumokėjimo ar jį sumažinti, bet išgryninti pinigus ir juos panaudoti verslui, o to jis negalėjo padaryti kitais būdais. Teismas padarė išvadą, kad padaryta veika dėl savo tikslų bei motyvų nesiekia tokio laipsnio, jog galėtų būti vertinama kaip nusikaltimas, todėl apeliantas nuo baudžiamosios atsakomybės atleistinas taip pat ir dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK 37 straipsnis). Taigi nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad kaltinamasis savo veiksmais nepadarė jokios žalos valstybei, nes įstatymo leidžiamu terminu klaidą atitaisė, o mokesčių administratorius iš turimų UAB „Jontransa“ mokesčių permokų valstybei padarė nesumokėto pelno mokesčio užskaitą.⁵³ Taigi, pateiktu pavyzdžiu, kai padaromi nusikaltimai nuosavybei ar turtinėms teisėms, yra svarbu tikslas: ar asmuo iš tiesų siekė išvengti pelno mokesčio sumokėjimo. Todėl tokiu atveju tikslas tampa pakankamai svarbiu nustatant padaryto teisės pažeidimo pavojingumo laipsnio dydį.

Tiesa verta paminėti, kad sukčiavimo subjektu gali būti ir juridinis, ir fizinis asmuo. Pagal BK 13 str.1 d., asmeniui taikoma baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamą veiką, numatytą BK 182 str., kai iki nusikalstamos veikos padarymo asmeniui buvo suėję 16 metų. Būtinasis fizinio asmens požymis – pakaltinamumas, o juridinio asmens specifika – būti savarankiškam teisinių santykių subjektui.

Priežastys, dėl kurių asmuo padaro nusikalstamą veiką – sukčiavimą, reikšmės veikos kvalifikavimui neturi. Tačiau analizuojant teismų praktiką pastebėta, kad tikrųjų kaltinamojo asmens tikslų atskleidimas darant nusikalstamą veiką, turi įtakos priimant išteisinamąjį nuosprendį. Pavyzdžiui *Panevėžio apygardos teismas J. D. pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą, numatytą BK 182 straipsnio 1 dalyje, ir nuteistas už tai, kad veikdamas kartu su kitais asmenimis apgaule UAB „xxx“ naudai išvengė turtinės prievolės valstybei – 22 486 Lt pelno mokesčio sumokėjimo, tačiau Lietuvos apeliacinis teismas 2012-06-22 nuosprendyje pažymėjo, kad nuteistojo tikslas buvo ne išvengti pelno mokesčio sumokėjimo ar jį sumažinti, bet išgryninti pinigus ir juos panaudoti verslui, o to jis negalėjo padaryti kitais būdais. Teismas padarė išvadą, kad padaryta veika dėl savo tikslų bei motyvų nesiekia tokio laipsnio, jog galėtų*

⁵³ Lietuvos apeliacinio teismo 2012-06-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-379/2012

būti vertinama kaip nusikaltimas, todėl apeliantas nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas taip pat ir dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK 37 straipsnis). Taigi nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad kaltinamasis savo veiksmais nepadarė jokios žalos valstybei, nes įstatymo leidžiamu terminu klaidą atitaisė, o mokesčių administratorius iš turimų UAB „Jontransa“ mokesčių permokų valstybei padarė nesumokėto pelno mokesčio užskaitą.⁵⁴ Taigi, pateiktu pavyzdžiu, kai padaromi nusikaltimai nuosavybei ar turtinėms teisėms, yra svarbu tikslas: ar asmuo iš tiesų siekė išvengti pelno mokesčio sumokėjimo. Todėl tokiu atveju tikslas tampa pakankamai svarbiu nustatant padaryto teisės pažeidimo pavojingumo laipsnio dydį.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad tyčia yra vienas esminių sukčiavimo subjektyviųjų požymių. Siekiant asmenį pripažinti kaltu atlikus sukčiavimo nusikalstamą veiką, būtina nustatyti tiesioginę tyčią veiksmuose. Nenustačius nusikaltimą įvykdžiusio asmens veiksmuose tiesioginės tyčios, nekiltų baudžiamoji atsakomybė.

Subjektyviai sukčiavimas padaromas veikiant tiesiogine tyčia, t.y. kai kaltininkas supranta, kad apgaule esmingai suklaidinęs nukentėjusįjį ar kitą asmenį neteisėtai ir neatlygintinai savo ar kitų naudai įgyja svetimą turtą arba turtinę teisę, išvengia turtinės prievolės arba ją panaikina, taip pat, numato, kad dėl jo veiksmų nukentėjusysis patirs tam tikrą turtinę žalą, ir to nori bei siekia. Už šią veiką atsako tiek juridinis, tiek fizinis asmuo sulaukęs 16 m. amžiaus. Motyvai tikslai reikšmės veikos kvalifikavimui neturi.

⁵⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2012-06-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-379/2012

2. BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ SUKČIAVIMĄ UŽSIENIO VALSTYBIŲ TEISĖJE

2.1. Sukčiavimo samprata užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose

Sukčiavimo (vok. *Betrug*) veiką apibrėžia Vokietijos federacijos baudžiamojo kodekso 263 straipsnis. Jame įtvirtinta, kad tas, kas siekdamas gauti sau ar trečiajam asmeniui neteisėtos materialinės naudos, apgaule pateikdamas neteisingus faktus ar iškreipdamas, ar nuslėpdamas tikruosius ketinimus įgijo svetimą turtą, baudžiamas laisvės atėmimo bausme iki 5 metų arba bauda.⁵⁵

Estijos baudžiamojo kodekso 209 straipsnyje nurodyta, kad asmuo, kuris sąmoningai suklaidindamas, apgaule įgyja turtinę naudą, baudžiamas pinigine bauda arba laisvės atėmimo bausme iki 3 metų.

Kanados baudžiamojo kodekso (angl. *Criminal Code of Canada*) 380 straipsnyje nurodyta, kad kiekvienas, kuris apgaule, melu ar kitų apgaulės būdu, įgyja nuosavybės, pinigų ar vertingų daiktų ar paslaugų, baudžiamas laisvės atėmimu ne daugiau kaip keturiolika metų.⁵⁶

Singapūro baudžiamojo kodekso 415 str. sukčiavimas apibūdinamas kaip apgaulingas ar negarbingas kito asmens įtikinimas, paskatinimas, paveikimas atiduoti turtą bet kokiam kitam asmeniui; arba sutikimas (leidimas) išlaikyti turtą arba tyčinis apgaulingas paveikimas asmenį daryti tai, ko šis nedarytų, jei nebūtų apgautas ir jeigu ši veika gali sukelti žalą apgautojo asmens kūnui, protui, reputacijai ar turtui.

Taigi užsienio šalių baudžiamuosiuose kodeksuose sukčiavimas pripažįstamas turtiniu nusikaltimu, kurio esminis požymis – apgaulė.

Britų mokslinėje doktrinoje skiriami šie pagrindiniai sukčiavimo požymiai: 1) sukčiavimas siejamas su neprievartiniu asmens prikalbinimu kažką perduoti ar daryti. Auka savo noru elgiasi kaltininko naudai; 2) kai sukčiavimas siejamas su įvairiais civiliniais sandoriais esminis sandorio baudžiamumo požymis yra sąmoninga apgaulė; 3) sukčiavimas siejamas su įtikinėjimu atsisakyti nuosavybės, skirtumas nuo vagystės yra tas, kad sukčiavimo atveju labai svarbu yra pats procesas (ne tik rezultatas), kurio metu nuosavybės savininkas atiduoda turtą kaltininkui.⁵⁷

Iš esmės sukčiavimas gali būti vadinamas vagyste apgaulinėjant arba vagyste siekiant

⁵⁵ Vokietijos federacijos baudžiamojo kodekso 263 straipsnis. Prieiga per Internetą: <<http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=752#263>>. [žiūrėta 2016-02-24].

⁵⁶ Kanados baudžiamojo kodekso 380 straipsnis. Prieiga per Internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>. [žiūrėta 2016-02-24].

⁵⁷ DOIG, A. Fraud. Willan Publishing, 2006, P. 19-21.

sąmoningai nuslėpti tam tikrą informaciją. Antai, Rusijoje ilgai sukčiavimas buvo tik kaip vienas iš vagystės būdų, padaromas su ypatingu apsukrumu, miklumu ar rafinuotumu.⁵⁸ Tačiau pabrėžiama, kad sukčiavimo tikslas nėra apgaulinėjimas *per se (pats savaime)*, bet tam tikro turto ar turtinės teisės įgijimas.⁵⁹

Sukčiavimo kriminalizavimas yra kiekvienos valstybės diskrecija. Aktualu pažymėti, kad sukčiavimas gali pasitaikyti praktiškai visose veiklos srityse. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje sukčiavimu (angl. *fraud*) laikoma labai daugybė nusikalstamų veikų, tačiau nėra būtent sukčiavimo kaip tokio *corpus delicti* (nusikaltimo sudėtis)⁶⁰. Sukčiavimu Jungtinėje Karalystėje laikomas neteisėtas bankrotas, dokumentų klastojimas, apgaulinga santuoka (angl. *marriage fraud*), asmenybės vagystė (angl. *identity theft*), neteisėtas buhalterinės apskaitos tvarkymas, kredito kortelių ir čekių klastojimas, neteisėtas recepto išdavimas. Tarptautiniuose dokumentuose taip pat sukčiavimas gali apimti labai įvairius veiksmus. Antai Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos 1 straipsnyje pasakyta, kad Europos Bendrijų finansiniams interesams kenkiantis sukčiavimas išlaidų srityje – tai *inter alia* bet koks tyčinis veikimas ar neveikimas, susijęs su: 1) netinkamu tokių lėšų naudojimu ne tiems tikslams, kuriems jos buvo iš pradžių skirtos; 2) suklastotų, neteisingų ar neišsamių pareiškimų ar dokumentų naudojimui ar pateikimu, kurio padariniai yra Europos Bendrijų bendrojo biudžeto arba Europos Bendrijų valdomų ar jų vardu valdomų biudžetų lėšų pasisavinimas ar neteisėtas užlaikymas; 3) tuos pačius padarinius sukeliančiu informacijos neatskleidimu pažeidžiant konkretų įsipareigojimą.⁶¹

Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso 159 straipsnyje įtvirtinta, kad sukčiavimu pripažįstama ne tik svetimo turto ar turtinės teisės įgijimas apgaule, bet ir piktnaudžiaujant pasitikėjimu. Be to, įdomu pastebėti, kad Rusijos baudžiamojo kodekso 159 straipsnio 3 dalyje kriminalizuotas valstybės tarnautojo sukčiavimas kaip speciali šio subjekto piktnaudžiavimo forma. Pažymėtina, kad kai kurių užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose be sukčiavimo numatyto kaip ir Lietuvos baudžiamajame kodekse, yra išskiriamos tam tikros sukčiavimo rūšys. Pavyzdžiui, Vokietijos Federacijos baudžiamojo kodekso 22 skyriuje „Sukčiavimas ir piktnaudžiavimas pasitikėjimu“ 263 a straipsnyje reglamentuojamas kompiuterinis sukčiavimas, 264 ir 264 a straipsniuose įtvirtintas sukčiavimas dotacijomis, subsidijomis, kapitalo investavimu, 265 straipsnyje – draudiminis sukčiavimas ir kt. Šiuo atveju Vokietijos įstatymų leidėjo pagrindinis tikslas, matyt, buvo diferencijuoti baudžiamąją

⁵⁸ DOIG, A. *Fraud*. Willan Publishing, 2006, P. 19-245.

⁵⁹ DOIG, A. *Fraud*. Willan Publishing, 2006, P. 19-21.

⁶⁰ DOIG, A. *Fraud*. Willan Publishing, 2006, P. 19-21.

⁶¹ Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu // Valstybės žinios, 2004, Nr. 112-4178

atsakomybę už atskiras sukčiavimo rūšis. Panaši tendencija yra ir Estijos bei Latvijos Respublikos baudžiamuosiuose kodeksuose.⁶²

Estijos baudžiamojo kodekso 211 straipsnyje reglamentuojamas investicinis sukčiavimas. 212 straipsnyje įtvirtintas draudiminis sukčiavimas, o 213 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už sukčiavimą kompiuterių srityje.⁶³

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad sukčiavimo sąvokos užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose skiriasi, tačiau išlieka esminis bruožas, kad sukčiavimu yra laikomas nusikaltimas, kuriuo siekiama apgaulės būdu įgyti sau ar trečiajam asmeniui materialinės naudos.

2.2. Objektyvieji sukčiavimo sudėties požymiai

Lietuvos baudžiamojoje teisėje pripažįstama, kad objektas – tai kiekvieno konkretaus asmens turtinių santykių visuma, kurią sudaro konkretaus asmens turima nuosavybė ir turtinės teisės bei turtinio pobūdžio prievolės, kurias šis asmuo privalo vykdyti, o dalykas, kaip objektyvusis sukčiavimo sudėties požymis yra turtas, turtinė teisė ir turtinė prievolė, turinti ekonominę vertę.

Minėtas objekto apibrėžimas faktiškai apima visą turtinių santykių sritį, leidžia sukonkretinti kiekvienos nusikalstamos veikos objektą ir taip tiksliau paaiškinti jos esmę. Tuo tarpu jau XIX amžiuje mokslininkai (pirmiausia Vokietijos mokslo atstovai) rašė apie sukčiavimą kaip apie nusikaltimą, kurio objektas yra platesnis nei vagystės arba plėšimo. Sukčiavimas (kaip ir turto prievartavimas) buvo priskiriami prie nusikaltimų turtui plačiuoju požiūriu, ir tai manau visiškai teisinga, nes sukčiavimas – tai iš esmės kito žmogaus įtraukimas į jam nenaudingą sandorį apgaule, o tokių sandorių metu nukentėjusysis gali netekti ne tik savo nuosavybės, bet ir kitų daiktinių ir prievolių (reikalavimo) teisių. Tokio sandorio žala gali pasireikšti ir tuo, kad nukentėjusiajam atsiras turtinė prievolė, kurią jis privalės vykdyti.⁶⁴ Tiek Rusijos, tiek Ispanijos, Lenkijos ir Vokietijos baudžiamoji teisė pripažįsta, kad sukčiavimo

⁶² Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 177, 1771 ir 178 straipsniai. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>. [žiūrėta 2016-02-24]. Vokietijos federacijos baudžiamojo kodekso 263-265 straipsniai.

Prieiga per Internetą: <<http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=752#263>>. [žiūrėta 2016-02-24].

⁶³ Estijos baudžiamojo kodekso 210-213 straipsniai. Prieiga per Internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>. [žiūrėta 2016-02-24].

⁶⁴ FEDOSIUK O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos. Teisė, 2003 (48). P. 79

dalyku bendrąja prasme gali būti tiek nuosavybės teisė, tiek kitos turtinės teisės ir turtiniai interesai.⁶⁵

Kaip jau kalbėta aukščiau, sukčiavimo esminis bruožas užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose yra tas, kad minėtam nusikaltimui padaryti būdinga apgaulės panaudojimas. Taigi apgaulė, kaip ir Lietuvoje, taip pat yra vienas iš sukčiavimo sudėtį sudarančių objektyviųjų požymių. Užsienio šalių baudžiamosios teisės literatūroje apgaulė apibrėžiama kaip žinomai melagingas tiesos pasakymas ar jos nuslėpimas siekiant, kad kitas asmuo veiktų savo nenaudai.⁶⁶ Rusų baudžiamosios teisės specialistai apgaulę apibūdina taip pat labai panašiai. L. D. Gauchmanas apgaulę apibrėžia kaip melagingų žinių pateikimą arba teisingų faktų nutylėjimą, kai tokie faktai privalo būti pasakyti.⁶⁷

Rusų mokslininkas I. Ja. Foinickis, taip pat išskyrė panašius apgaulės požymius: tikrumas, tiesos iškreipimas, aiškumas, tikslas apgauti kitą.⁶⁸

Tiesa riekia pažymėti, kad nagrinėjant apgaulę kaip veikimo būdą darant sukčiavimo nusikalstamą veiką ir vieną iš objektyviųjų sukčiavimo sudėties požymių, didžioji dalis JAV teisininkų teigia, kad turto gavimas, pažadant ateityje įvykdyti kokius nors įsipareigojimus, net jeigu skolininkas nesirengė jų vykdyti, nesudaro nusikaltimo sudėties. Tokia pozicija buvo išdėstyta dar 1946 m. viename iš Federalinio apygardos teismo sprendimų. Tačiau kai kurie kiti amerikiečių mokslininkai turi kitokią nuomonę: jeigu įsipareigota jau turint ketinimus šių įsipareigojimų nevykdyti, tokiu atveju veika atitinka sukčiavimo sudėtį.⁶⁹ Taip pat labai daug diskusijų ir nesutarimų kalbant apie šią problemą yra Rusijos baudžiamajoje teisėje. Čia vienos nuomonės šiuo klausimu nėra. Jau minėtas I. Ja. Foinickis ar, pavyzdžiui, P. P. Pustoroslevas taip pat palaikė idėją, kad ateitis yra už žmogaus pažinimo ribų, todėl melagingi pareiškimai apie ateitį gali būti laikomi ne faktais, o viltimis ir tikėjimu.

Vokietijos baudžiamajoje teisėje pripažįstama, kad apgaulė – tai neteisingas faktų paaiškinimas, tiesiog melas; faktų iškraipymas ar jų nutylėjimas, pranešimas aplinkybių, kurios neatitinka realybės.⁷⁰

⁶⁵ PEDNEAULT, S. *Fraud 101 Techniques and strategies for understanding fraud*. USA, New Jersey, 2009, P. 2

⁶⁷ GAUKHMAN, L. D.; Maksimov, S. V. *Otvetstvenost za prestuplenija protiv sobstvenosti* [Responsibility for crimes against property]. Moskva: Centr Jurinfo, 2001, P. 131.

⁶⁸ FOINICKIJ, I. Ja. *Moshennichestvo po russkomu pravu. Chast II* [Fraud in law of Russia. Part II]. Moskva, 2006, P. 93.

⁶⁹ GRIGORJEVA, V. L. Григорьева Л.В. *Уголовная ответственность за мошенничество в условиях становления новых экономических отношений: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Саратовская государственная академия права. -Саратов, 1996. P. 39*

⁷⁰ MITSCH, W. *Stafrecht Besonderer Teil 2. Vermögensdelikte (Kernbereich)/Teilband 1*. Berlin: Springer, 2003, p. 419

Vokietijos jurisprudencijoje (taip pat kaip ir Lietuvoje) pripažįstama, jog apgaulė gali būti tiek aktyvi, tiek pasyvi, pasireiškianti sąmoningai nutylint faktus. Aktyvioji apgaulė – tai sąmoningas kito asmens suklaidinimas pateikiant jam tikrovės neatitinkančią informaciją. Iš esmės aktyvioji apgaulė baudžiamosios teisės teorijoje yra aiški ir didesnių aiškinimo sunkumų nekelia. Pasyvioji apgaulė – kai kaltininkas, naudodamasis nukentėjusiojo tam tikrų esminių aplinkybių nežinojimu ar netinkamu jų supratimu, iš tikrųjų objektyviai egzistuojančius faktus nutyli ir taip klaidina nukentėjusįjį, nors apie šiuos faktus kaltininkas privalo pranešti.⁷¹

Vokietijoje laikoma, kad apgaulės poelgis susideda iš apgaulės per faktus, ir kad faktai – tai konkretūs įvykiai, arba praeities ar dabarties būsenos, kurias galima įrodyti. Būsimi įvykiai (faktai) neegzistuoja pagal šią sąvoką. Tačiau sprendžiant pagal tai ar įvykis buvo, ar dar tik bus, faktai gali būti arba išoriniai arba vidiniai. Išoriniai faktai suprantami kaip objektyvūs reiškiniai (susiję su praeitimi ar dabartimi), tokie kaip daikto kilmė, įprastinė kaina, asmens mokumas ir t.t. O vidiniai faktai aiškinami kaip įsitikinimų ar tam tikrų žinių egzistavimas bei ketinimai, kurie yra subjektyvūs. Taigi, pavyzdžiui jeigu asmuo tik imituoja savo pasiruošimą mokėti pagal pateiktą sąskaitą, tačiau to daryti nesiruošia, tai bus vidinis faktas, bet jeigu asmuo neapmoka pateiktos sąskaitos dėl to, kad neturi reikalingos sumos, bus išorinis faktas. Nepriklausomai nuo to, kurie faktai buvo panaudoti suklaidinant, abiem atvejais bus pripažįstamas apgaulės egzistavimas.⁷² Taigi faktai – tai ne tik išorinės sąlygos ir veiksmai, susiję su praeitimi ir dabartimi, bet ir vidiniai veiksniai, tokie kaip žinojimas, ketinimai, suvokimas, motyvai.⁷³ Vadinasi, vokiečių mokslininkai taip pat pripažįsta galimybę apgauti suklaidinant dėl ketinimų, tik jie tai aiškina kaip apgaulę per vidinius faktus, kurie yra subjektyvūs.

Išnagrinėjus konkrečius Singapūro baudžiamojo kodekso straipsnius, galima išvelgti, kad: 1) Singapūre apgaulė suvokiama plačiau nei Lietuvoje (į ją patenka ir negarbingumas), kas savaime sudaro prielaidas manymui, kad sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis už manipuliacijas sporto varžybų rezultatais gali būti inkriminuojama be didesnių problemų (Singapūro baudžiamojo kodekso 415 str.)⁷⁴; 2) Singapūre sukčiavimas nebūtinai siejamas su turtinės teisės ar turto netekimu – „pakanka“ įrodyti, kad asmuo apgaulingai paveikė kitą asmenį daryti tai, ko šis nebūtų daręs, jei nebūtų buvęs apgautas ir atitinkami apgaulingi veiksmai gali sukelti žalą apgautojo kūnui, reputacijai, turtui ar protui (Singapūro baudžiamojo kodekso 415 str.).

⁷¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99–212 straipsniai). Vilnius, 2009.

⁷² WESSELS, J.; Hillenkamp, T. Strafrecht Besonderer Teil/2. Heidelberg, 2008, p. 256-258.

⁷³ LACKNER, K.; Kühl, K., Strafgesetzbuch mit Erläuterungen. München: Beck, 1999, p. 1239

⁷⁴ Singapūro baudžiamasis kodeksas, 1871 m., pakeitimai, 2007 m. Amendment. Act 2007 (No. 51 of 2007).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad užsienio šalių baudžiamojoje teisėje apgaulė, kaip vienas iš objektyviųjų sukčiavimo sudėties požymių, suprantama kaip turto savininko, valdytojo, asmens, kurio žinioje yra turtas, bet kokio trečio asmens suklaidinimas pateikiant melagingus (iškraipant tiesą) duomenis (tarp jų ir apie savo ketinimus ir kitus ateityje turėsiančius įvykti faktus), ar nutylėjimas aplinkybių, apie kurias asmuo turi teisinę pareigą pranešti, siekiant, kad turto savininkas patirtų turtinės žalos.

Užsienio šalių baudžiamojoje teisėje, kaip ir Lietuvos, pripažįstama, kad sukčiavimo pavojinga veika gali pasireikšti tiek veikimu, tiek neveikimu. Veikimas baudžiamosios teisės literatūroje apibūdinamas kaip sąmoningas ir valingas žmogaus kūno judesys, tuo tarpu neveikimas – kaip pasyvus žmogaus elgesys, sukeliantis ar galintis sukelti išoriniame pasaulyje tam tikrus pakitimus. Dažniausiai sukčiaujama aktyviai veikiant ir naudojamas psichinis poveikis.

Atlikus Vokietijos, Lenkijos, Rusijos baudžiamuosius įstatymus darytina išvada, kad minėtos šalys išskiria tokius pat objektyviuosius sukčiavimo požymius kaip ir Lietuvos baudžiamoji teisė. Antai Vokietija išskiria objektyviuosius požymius: išorinė veika, lydinčios aplinkybės ir sąlygos, kurios apibūdina konkrečią veiką kaip socialiai žalingą ar pavojingą (veika (veikimas, neveikimas), pasekmės, priežastinis ryšys ir kt.

Beje, užsienio šalių (Vokietijos, Lenkijos, Rusijos) sukčiavimo objektyviajai pusei svarbus priežastinis ryšys. Priežastinis ryšys pasireiškia kai kaltininko pateikta apgaulė sąlygojo nukentėjusiojo suklydimą bei buvo svetimo turto ar turtinės teisės įgijimo, turtinės prievolės išvengimo arba jos panaikinimo tiesiogine ar netiesiogine priežastimi.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad užsienio šalių (Vokietijos, Lenkijos, Rusijos) baudžiamieji įstatymai išskiria tokius objektyviuosius sukčiavimo sudėties požymius kaip ir Lietuvos baudžiamoji teisė: 1) objektas; 2) dalykas; 3) pavojinga veika; 4) veikimo būdas; 5) priežastinis veikos ir padarinių ryšys; 6) padariniai. Sukčiavimo esminis bruožas yra tas, kad minėtam nusikaltimui padaryti būdinga apgaulės panaudojimas, kuri yra viena iš sukčiavimo sudėty sudarančių objektyviųjų požymių.

2.3. Subjektyvieji sukčiavimo požymiai

Išanalizavus Vokietijos Federacijos baudžiamąjį kodeksą, darytina išvada, kad Vokietijos baudžiamoji teisė išskiria sukčiavimo subjektyviusius požymius – kaltę, kuri gali pasireikšti tiesiogine tyčia, bei kitus subjektyviusius požymius – tikslą, motyvą. Prancūzijos teisinėje literatūroje taip pat vartojama tiesioginės tyčios sąvoka. Asmuo veikia tyčia tada, kai supranta, kad realizuoja nusikaltimo sudėtį, ir nori taip elgtis. Ukrainos baudžiamoji teisė taip pat numato tiesioginę tyčią už sukčiavimą. Akcentuojamas tik pasekmių siekimo skirtumas – tiesioginės tyčios atveju troško numatytų padarinių.⁷⁵

Vokietijos Federaliniame baudžiamajame kodekse kaltumas (angl. *guilt* arba vokiškai *Schuld*) reiškia, kad kaltininkas atsako už savo elgesį kaip už sąmoningą ir valingą veiką. Tai reiškia, kad veikėjas veikos atlikimo metu galėjo paklusti teisės reikalavimams. Tai atvejais, kai nusikaltimas padaromas veikimu, reiškia, kad jis galėjo susilaikyti nuo savo neteisėto elgesio.

Vokietijos Federacijos baudžiamajame kodekse kaltumas taip pat nėra apibrėžiamas pozityviai, bet netiesiogiai, nustatant aplinkybes, neigiančias kaltumą (nepakaltinamumas (vaiko nepakaltinamumas 19 str., nepakaltinamumas dėl psichinio sutrikimo 20 str.), klaida (juridinė) (17 str.), būtinasis reikalingumas, šalinantis kaltę arba ją mažinantis (BK 35 str.) ir ribotas pakaltinamumas (BK 21 str.)).⁷⁶

Kaltumas susideda iš dviejų elementų, kurie privalo būti veikos atlikimo metu 1) tai kaltininko galėjimas suvokti savo elgesio neteisėtumą, ir 2) jo galėjimas veikti pagal šį supratime, t.y. galėjimas elgtis pagal įstatymo reikalavimus. Nepakaltinamumas, juridinė klaida, kurios negalėjo kaltininkas išvengti ir kt. aplinkybės šalina asmens kaltumą arba jį mažina.

Pagal Vokietijos baudžiamąją teisę, baudžiamąją atsakomybę lemia kaltumas (vok. - *Schuld*). Kaltumas nėra tapati sąvoka kaltei. Jis reiškia ne tai, kad asmuo tyčia ar dėl neatsargumo padarė nusikaltimą. Kaltumą galima suprasti kaip priekaištingą elgesį, atitinkantį nusikaltimo sudėtį. Priekaišto tokiam elgesiui rūšį apsprendžia tai, ar asmuo veikė tyčia ar dėl neatsargumo. Tai išreiškiama priekaištu kaltam asmeniui, kurį išsako teismas kiekvienu konkrečiu atveju nustatydamas, ar asmuo suprato, tiksliau – ar turėjo asmuo suprasti, kad veikia priešingai teisei. Sprendžiant kaltumo klausimą kiekvienu konkrečiu atveju yra atsižvelgiama į motyvus, situaciją.⁷⁷

⁷⁵ Ukrainos baudžiamojo kodekso 24 straipsnis.

Prieiga per Internetą: <<http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=752#263>>. [žiūrėta 2016-02-24].

⁷⁶ Vokietijos federacijos baudžiamojo kodekso 17, 19-21, 35 straipsniai.

Prieiga per Internetą: <<http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=752#263>>. [žiūrėta 2016-02-24].

⁷⁷ https://www.mruni.eu/mru_lt.../baudziamosios_teises.../vokietijos_bt.doc [žiūrėta 2016-04-27]

Kaip minėta aukščiau, pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą, pakaltinamumas yra vienas iš subjektyviųjų sukčiavimo sudėties požymių. Vokietijos baudžiamojoje teisėje taip pat yra nepakaltinamumo institutas, tačiau skirtingai, nei Lietuvoje, pakaltinamumas nėra nusikaltimo sudėties požymis, jis yra kaltumo elementas. Nepakaltinamumas šalina kaltumą, jei asmuo, darydamas veiką, dėl liguisto psichikos sutrikimo, sunkaus sąmonės sutrikimo, silpnaprotystės, ar kito sunkaus psichinio sutrikimo nesugeba suprasti savo veikos priešingumo teisei arba veikti pagal įstatymą. Vokietijos Federacijos baudžiamajame įstatyme taip pat įtvirtintas yra ir ribotas pakaltinamumas. Jo medicininis kriterijus yra toks pat kaip ir nepakaltinamumo, bet psichologinis kriterijus šiek tiek kitaip formuluojamas – žymiai sumažėjęs asmens gebėjimas suprasti veikos priešingumą teisei arba veikti pagal įstatymą. Tokiu atveju asmeniui gali būti sumažinama bausmė.⁷⁸

Pagal Prancūzijos baudžiamojo kodekso 221–1 straipsnį, asmuo laikomas nepakaltinamu, jei nusikalstamos veikos atlikimo metu turėjo psichinių ar neuropsichinių sutrikimų, kurių pasekoje asmuo negalėjo suvokti ar kontroliuoti savo veiksmų. Tačiau jei nusikalstamos veikos metu turėdamas tam tikrų psichinių ar neuropsichinių sutrikimų, kurie tik sumažino gebėjimą suvokti savo veiksmų sunkumą ar tik sumažino gebėjimą valdyti veiksmus, asmuo išlieka pakaltinamu, bet teismas turėtų atsižvelgti į asmens būklę skirdamas bausmę.⁷⁹

Asmens amžius taip pat yra vienas iš subjektyviųjų sukčiavimo požymių. Svarbu paminėti, kad pagal Vokietijos Federacijos baudžiamąjį kodeksą, baudžiamoji atsakomybė už sukčiavimą kyla nuo 14 metų, todėl asmenys, kurie darydami veiką dar neturėjo 14 m. amžiaus yra, nepakaltinami. Taigi atsakomybė atsiranda anksčiau, nei pagal Lietuvos baudžiamąjį įstatymą, nes pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13 str.1 d., asmeniui taikoma baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamą veiką, numatytą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 182 str., kai iki nusikalstamos veikos padarymo jam buvo suėję 16 metų. Būtinasis fizinio asmens požymis – pakaltinamumas, o juridinio asmens specifika – būti savarankiškam teisinių santykių subjektui.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Vokietijoje sukčiavimas, taip pat, kaip ir Lietuvoje, visur gali būti padaromas tik tiesiogine tyčia ir skirtingai nei Lietuvoje, Vokietijoje baudžiamoji atsakomybė už sukčiavimą atsiranda nuo 14 metų. Tai pat Vokietijos baudžiamoji teisė pripažįsta, kad pakaltinamumas nėra sukčiavimo nusikaltimo sudėties požymis, jis yra kaltumo elementas.

⁷⁸ Ten pat

⁷⁹ Prancūzijos baudžiamojo kodekso 221–1 straipsnis. Prieiga per Internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>. [žiūrėta 2016-02-24].

Peržvelgus užsienio šalių baudžiamuosius įstatymus nustatyta, kad daugumoje šalių sukčiavimo tikslas ir motyvas nėra numatyti baudžiamuosiuose įstatymuose, taip pat kaip ir Lietuvos baudžiamajame įstatyme. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad nepriklausomai nuo to, kokiais motyvais būtų daromas sukčiavimas, jis yra pavojingas veikimas, kuriuo kėsiniama pažeisti nuosavybę, turtinę teisę ir turtinius interesus bei padaryti žalą savininkui.

3. DIDESNĮ AR MAŽESNĮ SUKČIAVIMO VEIKOS PAVOJINGUMĄ RODANTYS POŽYMIAI PAGAL LIETUVOS IR UŽSIENIO BAUDŽIAMUOSIUS ĮSTATYMUS

Vienas iš pagrindinių nusikalstamos veikos požymių – tai pavojingumas. Paprastai pavojingumas laikomas objektyvia nusikalstamos veikos savybe, kuri nepriklauso nei nuo įstatymo leidėjo, nei nuo asmenų, taikančių baudžiamąsias teises normas, valios. Vadinasi, jeigu pavojingumas yra objektyvi savybė, tai jis turėtų būti puikus indikatorius, atspindintis nusikaltimo žalingumą visuomenei, o svarbiausia, galintis padėti jį atskirti nuo kitų teisės pažeidimų.

Dar 1789 m. Prancūzijoje priimtoje Žmogaus ir piliečių teisių deklaracijoje nustatyta, kad uždraustos gali būti tik visuomenei žalingos veikos. Tačiau padarytas nusikaltimas ne visada sukelia realią žalą, kartais baudžiamosios teisės saugomam objektui tik kyla pavojus, kad žala gali atsirasti. Todėl šiuolaikinėje baudžiamojoje teisėje uždraustos veikos požymį – žalingumą, atitinka nusikaltimo požymis – pavojingumas.

Lietuvoje pavojingumo kaip nusikalstamos veikos požymio įteisinimas buvo grindžiamas siekiu išvengti nepagrįsto baudžiamosios teisės įtakos sferos plėtimosi ir vienu tyčios intelektualiniu aspektu, pagal kurį kaltininkas privalo suvokti būtent savo daromos nusikalstamos veikos pavojingumą (BK 15 straipsnis). Todėl pavojingumo požymio įtvirtinimas nusikalstamos veikos definicijoje yra labai svarbus, leidžiantis įvertinti ar visos baudžiamajame įstatyme uždraustos veikos yra pavojingos.⁸⁰

Lietuvos baudžiamosios teisės specialistai, analizuodami pavojingumą, paprastai nepateikia jo sąvokos, o jį apibūdina dviem rodikliais: pavojingumo laipsniu ir pavojingumo pobūdžiu. Pavojingumo pobūdis – tai kokybinė veikos charakteristika, kuri daugiausia priklauso nuo vertybių (teisinių gėrių), į kurias kėsinamasi, vertingumo. Todėl pavojingumo pobūdžiui turi įtakos padarytos žalos turinys (materialinė, moralinė ar fizinė), kaltės forma. Pavojingumo laipsnis išreiškia kiekybinę veikos charakteristiką. Pavojingumo pobūdis parodo jo turinį, o pavojingumo laipsnis – kokio dydžio yra šis pavojingumas. Pavojingumo laipsnį lemia daugelis faktorių: padarytos žalos dydis, nusikaltimo padarymo būdas, motyvai, tikslai bei kitos aplinkybės.⁸¹

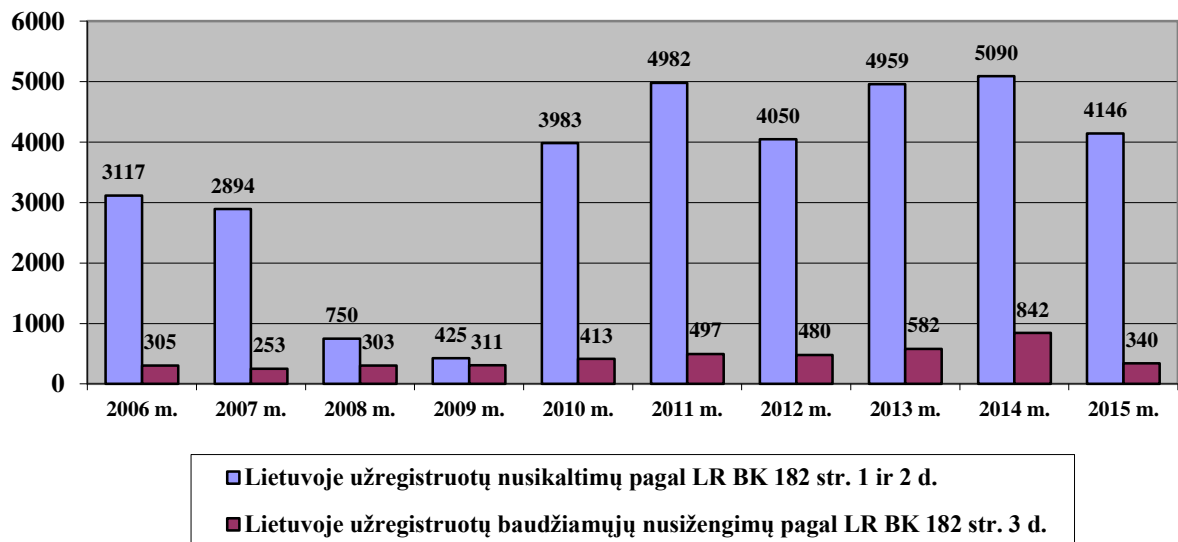
⁸⁰ ŠVEDAS, G. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. Teisė. 2012, 82, p. 12-25.

⁸¹ ABRAMAVIČIUS, A., et al., supranote26, p. 119-121; Abramavičius, A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2004, p. 92-94

Pripažįstama, kad kuo pavojingesnis nusikaltimas, tuo griežtesnės baudmės rūšis ir didesnis jos dydis numatytas BK Specialiosios dalies sankcijoje už padarymą. Pačiais pavojingiausiais yra laikomi labai sunkūs, o mažiausiai pavojingais – nesunkūs nusikaltimai.

Iš BK 182 straipsnio analizės darytina išvada, kad sukčiavimas yra pavojingiausias, kai kaltininkas įgyja didelės vertės svetimą turtą, turtinę teisę arba didelės mokslinės, istorinės, kultūrinės reikšmės vertybes, o išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, ar sukčiavimo veikdamas organizuotoje grupėje. Veika laikoma mažiau pavojinga, jei asmuo įgijo nedidelės vertės svetimą turtą, turtinę teisę, išvengė nedidelės vertės turtinės prievolės arba ją panaikino.

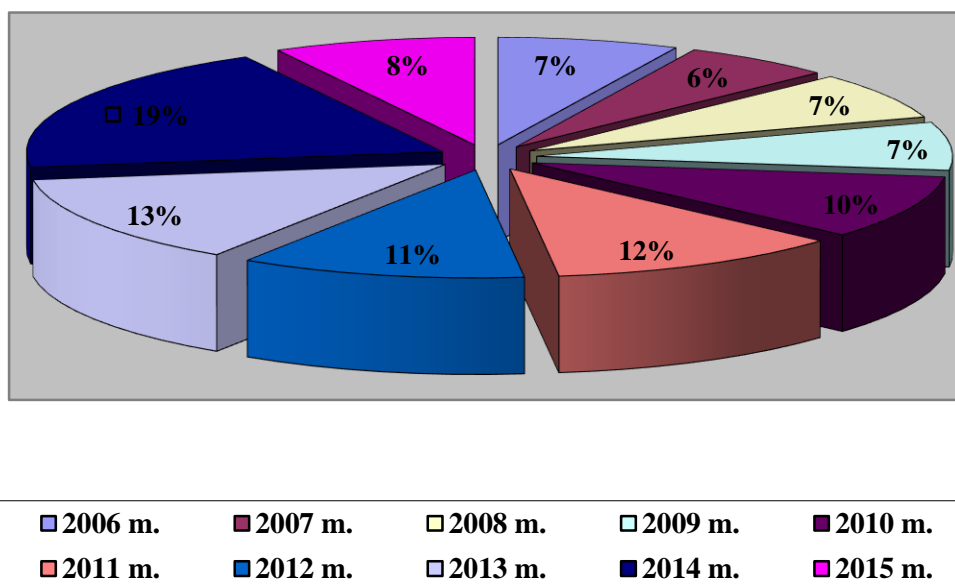
Taigi pagal pavojingumo laipsnį sukčiavimas, kaip nusikalstama veika gali būti skirstoma į nusikaltimus (BK 182 str. 1 d. ir 2 d.), bei baudžiamuosius nusižengimus (BK 182 str. 3 d.).



2 pav. Lietuvoje užregistruota nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų pagal BK 182 str. 1 ir 2 d., bei BK 18 str. 3 d.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktą statistiką. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/>> [žiūrėta 2016-03-26].

Vadovaujantis aukščiau pateiktą grafiku, galima daryti išvadą, kad didžiausias skaičius baudžiamųjų nusižengimų sukčiavimo srityje pagal KB 182 str. 3 d., buvo užregistruota 2014 m., o žemiau pateiktas grafikas iliustruoja, kad tokie baudžiamieji nusižengimai sudarė 20 proc. visų 2006-2015 m. padarytų baudžiamųjų nusižengimų pagal minėtą straipsnį.



2 pav. Lietuvoje 2006-2015 m. užregistruota baudžiamųjų nusižengimų pagal BK 18 str. 3 d.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktą statistiką. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <
http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/html_file.php?metai=2015&menuo=12&ff=1Z&fnr=5&rt=1&oldYear=2015> [žiūrėta 2016-03-26].

Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos 2 straipsnio 1 dalyje vartojamas abstraktusis požymis – stambus sukčiavimas, kuris čia pat apibrėžiamas – „stambiu sukčiavimu yra laikomas toks sukčiavimas, kuris yra susijęs su tam tikra mažiausia suma, kurią turi nustatyti kiekviena valstybė narė. Ši mažiausia suma negali būti nustatyta didesnė kaip 50 000 ekiu“.⁸² Tuo tarpu šio straipsnio 2 dalyje numatytas mažareikšmio Sukčiavimo terminas: „mažareikšmio sukčiavimo atvejais, susijusiais su bendra suma, kuri yra mažesnė kaip 4000 ekiu, ir pagal valstybės narės įstatymus nesiejamais su ypač sunkiomis aplinkybėmis, ji gali nustatyti kitas bausmių rūšis, nei nustatytosios šio straipsnio 1 dalyje“.⁸³ BK atitinkamos Nuostatos yra pavirtusios į didelės vertės ir nedidelės vertės sukčiavimo sudėties (BK 182 straipsnis) dalyko požymius, formalizuotus BK 190 straipsnyje.

⁸² Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu // Valstybės žinios, 2004-07-20, Nr. 112-4178

⁸³ Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu // Valstybės žinios, 2004-07-20, Nr. 112-4178

Reikia paminėti, kad sukčiavimas gali būti padaromas apibrėžta ir neapibrėžta tyčia. Jei kaltininko tyčia buvo nukreipta pagrobti didelės vertės turta, bet jam nepavyko pagrobti tokios vertės turto, jo veika vertinama kaip pasikėsinimas apgaule savo ar kitų naudai įgyti didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba išvengti didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikinti. Jei kaltininko tyčia dėl apgaule savo ar kitų naudai įgyti svetimą turtą ar turtinę teisę arba išvengti vertės turtinės prievolės, arba ją panaikinti turto verte neapibrėžta, jo veika kvalifikuojama atsižvelgiant į turto vertę, jei nėra kitų veiką kvalifikuojančių požymių.

Taigi, kaltininkui panaudojus apgaulę ir įgijus bent dalį turto, nusikalstama veika kvalifikuojama kaip baigta viso turto, kurį kaltininkas kėsinosi įgyti, atžvilgiu, išskyrus atskirus atvejus, pavyzdžiui, kai panaudojant apgaulę kėsinamasi įgyti didesnės kaip 3 MGL vertės turta, bet ne didesnės nei 5 MGL vertės turta, tačiau įgyjamas bet kokios mažesnės vertės turtas, veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas apgaule įgyti didesnės kaip 3 MGL vertės turta, pagal BK 22 straipsnio 1 dalies ir 182 straipsnio 3 dalis; kai panaudojant apgaulę kėsinamasi įgyti didelės vertės turta, tačiau įgyto turto dalis nesudaro didelės vertės požymio, veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas apgaule įgyti didelės vertės turta, pagal BK 22 straipsnio 1 dalis ir 182 straipsnio 2 dalis.⁸⁴ Antai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje bylų atmetė pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį nuteisto A. R. ir jo gynėjos kasacinį skundą, kuriame buvo teigiama, kad teismas neteisingai nuosprendyje nurodė, jog A. R. padarė didelės vertės svetimo turto grobimą, pasisavindamas iš valstybės 30 052 Lt. Tačiau tuo metu galioję įstatymai didelės vertės turtu laikė turta, viršijantį 32 000 Lt sumą. Kasacinės instancijos teismas, motyvuodamas savo sprendimą dėl BK 22 straipsnio 1 dalies ir 182 straipsnio 2 dalies taikymo, pažymėjo, kad pagal Panevėžio miesto apylinkės teismo 2009 m. vasario 19 d. nuosprendžiu nustatytas bylos aplinkybės, kurių kasacinės instancijos teisėjų kolegija nekvestionuoja, A. R. nusikalstama veika kvalifikuota teisingai. Jis nuteistas už tai, kad apgaule įgijo svetimo turto už 30 052 Lt ir kėsinosi įgyti už 127 799 Lt. Apgaulė jo veiksmuose aiškiai apibrėžta pirmosios instancijos teismo nuosprendyje ir apeliacinės instancijos teismo nutartyje. A. R. veikdamas tiesiogine tyčia siekė užvaldyti didelės vertės biudžeto lėšas – neteisėtai susigrąžinti PVM, kuris jam nepriklausė. Apeliacinės instancijos teismo nutartyje teisingai pažymėta, kad A. R. nusikalstama veika yra tęstinė, dalį sumanymo jam pavyko įvykdyti, bet galutinis rezultatas nepriklausomai nuo kaltininko valios nebuvo pasiektas, todėl veika, numatyta BK 182 straipsnio 2 dalyje, kvalifikuota su nuoroda į BK 22 straipsnio 1 dalį.⁸⁵

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2012 m. gegužės 2 d. apžvalga „Dėl Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose // Teismų praktika, Vilnius, 2012, Nr. 36.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010-04-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161/2010

Nuo 2015 m. sausio 1 d. įsigaliojo 2014 m. gruodžio 18d. įstatymas Nr. XII-1481, kuriuo pakeista Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 190 straipsnio 1 dalis, pagal kurią buvo išaiškinta turto vertė, nurodant, kad turtas yra didelės vertės, kai jo vertė viršija 250 MGL, nedidelės vertės – kai jo vertė viršija 3 MGL, bet neviršija 5 MGL dydžio sumos. Akivaizdu, kad Lietuvos Respublikos BK 190 straipsnio 1 dalis švelnina nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį. Jei įgyjamo svetimo turto ar turtinės teisės arba išvengiamos ar panaikintos turtinės prievolės vertė neviršija 1 MGL dydžio sumos, veika laikoma administraciniu teisės pažeidimu ir užtraukia administracinę atsakomybę.

Sukčiavimo kvalifikuojantys požymiai – tai papildomi požymiai, palyginti su pagrindine sudėtimi, kurie didina nusikalstamos veikos pavojingumą. Sukčiavimas, turintis nors vieną jį kvalifikuojantį požymį laikomas kvalifikuotu ir pavojingumo visuomenei skalėje, palyginus su kitomis veikomis, kuriomis sukčiaujama, yra aukščiausiai.

Sukčiavimo kvalifikuojančių požymių grupei pagal BK 182 straipsnio 2 dalį galima priskirti: 1) didelės vertės svetimo turto ar turtinės teisės arba didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes įgijimas arba išvengimas didelės vertės turtinės prievolės, arba jos panaikinimas, t.y. vertė viršija daugiau kaip 250 MGL; 2) didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes įgijimas; 3) sukčiavimas dalyvaujant organizuotoje grupėje.

Taigi minėtame straipsnyje yra pateiktas baigtinis kvalifikuoto sukčiavimo sąrašas. Įdomu pastebėti, kad praktikoje įmanoma situacija, kuomet sukčiavimas turi net kelis tokius požymius (pavyzdžiui asmuo organizuotoje grupėje apgaulės būdu pagrobė turto, kurio vertė viršija 250 MGL).

Privilegiuotos nusikaltimų sudėtys – tai tokios sudėtys, kai į pagrindinę sudėtį įjungiami papildomi požymiai, mažinantys veikos pavojingumą. Tokios sudėtys paprastai aprašomos atskiriame Baudžiamojo kodekso straipsnyje, bet gali būti ir tame pačiame straipsnyje. Nagrinėjamo nusikaltimo, susijusio su sukčiavimu, šio straipsnio 3 dalis reglamentuoja privilegiuotą nusikaltimo sudėtį. BK 182 straipsnio 3 dalis sako, kad „Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo nedidelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengė nedidelės vertės turtinės prievolės arba ją panaikino“. Tai baudžiamasis nusižengimas, sankcijoje numatyta, kad asmuo padaręs minėtą nusikalstamą veiką baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu.

Šiuo atveju svarbu nustatyti, kad sukčiavimo momentu asmuo siekė, žinojo ir suprato, kad įgyja nedidelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę, arba išvengia nedidelės vertės turtinės prievolės arba jos panaikinimo.

Pasak O. Fedosiuko, pavyzdžiui kaltininkui atsiskaitant mokėjimo kortele ir įgijus bent dalį turto (buvo atlikti vienas ar keli atsiskaitymai), nusikalstama veika kvalifikuojama kaip baigtas viso turto, kurį kaltininkas kėsinosi įgyti, įgijimas. Jei kaltininkas siekė įgyti didesnio nei 3 MGL dydžio turta, tačiau įgyto turto vertė yra nuo 3 MGL iki 5 MGL, jo veika kvalifikuotina pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 182 straipsnio 3 dalį ir 215 straipsnį. Jei kaltininkas siekė įgyti didesnio nei 250 MGL dydžio turta, tačiau įgyto turto vertė yra nuo 5 MGL iki 250 MGL, jo veika kvalifikuotina pagal BK 22 straipsnio 1 dalį 182 straipsnio 2 dalį ir 215 straipsnį.

Teismu praktikoje nusikalstama veika kvalifikuojama kaip baigta viso turto, kuris įgyjamas, atžvilgiu, išskyrus du atvejus: kai kėsinamasi įgyti didesnes nei 3 MGL vertes turta, tačiau įgyjamas bet kokios mažesnes vertes turtas, veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas įgyti didesnes nei 3 MGL vertes turta; kai kėsinamasi įgyti dideles vertes turta, tačiau pagrobto turto dalis nesudaro dideles vertes požymio, veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas įgyti dideles vertes turta.⁸⁶ Pavyzdžiui vienoje baudžiamojoje byloje A. V. inicijavo bei atliko finansines operacijas svetimomis elektroninėmis mokėjimo priemonėmis ir apgaule savo naudai įgijo S. V. priklausanti nedideles vertes 182,84 Lt turta, o galiausiai 19.45 val. pasikėsino AB banko „Hansabankas“ kortele „Visa Electron“ Nr. 4483 0810 1446 4679, atsiskaityti už prekes, kuriu verte 244,89 Lt, tačiau kortele jau buvo užblokuota. Vilniaus apygardos teismas minėtoje byloje padarė išvadą, kad A. V. minėtu būdu įgijo 182,84 Lt turta ir vienu, po minėto įgijimo sekusiu bandymu, pasikėsino įgyti turto už 244,89 Lt suma, t.y. sieke įgyti turto viso už 427,73 Lt., kas sudaro apie 3,29 MGL (Lietuvos Respublikos „2007 metu valstybes biudžeto ir savivaldybių biudžetu finansiniu rodikliu patvirtinimo“ įstatymo 8 str. nuo 2007 m. sausio 1 d. minimalus gyvenimo lygis nustatytas 130 litu per mėnesį vienam Lietuvos Respublikos gyventojui), t.y. turta, kurio verte yra didesne nei 3 MGL. Atsižvelgus i išdėstyta, darytina išvada, kad A. V. vieninga tyčia atlikdamas veiksmus, už kuriuos nuteistas skundžiamu nuosprendžiu, veikdamas vieninga tyčia, kėsinosi įgyti didesnes nei 3 MGL vertes turta, tačiau įgijo nedideles vertes 182,84 Lt dydžio turta, todėl jo nusikalstama veika kvalifikuotina kaip pasikėsinimas įgyti didesnes nei 3 MGL vertes turta, t.y. kaip BK 22 str. 182 str. 1 d. numatyta veika.⁸⁷

Reikia pastebėti, kad teismas gali pripažinti, kad veika kvalifikuotina pagal BK 182 str. 2 d. nors apgaule parduodamo turto pirkimo-pardavimo sutartyje būsima nauda nesiekia 250 MGL ir nusikalstama veika galėtų būti kvalifikuota pagal BK 182 str. 1 d. Teismų praktikoje pripažįstama, kad apgaule įgyto turto vertė nustatoma vadovaujantis BK 190 straipsnyje pateiktu turto vertės išaiškinimu, pagal kainą, nurodyta šio turto įsigijimo sandoryje (įskaitant PVM), jo

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylu skyriaus teisėjų kolegijos 2006-05-16 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-351/2006

⁸⁷ Vilniaus apygardos teismo 2009-02-17 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-152-209/2009

sukūrimo (atkūrimo) kaštus, tačiau kilus abejonių dėl turto vertės – remiantis šio turto rinkos verte veikos padarymo metu. Pavyzdžiui Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 12 d. nuosprendžiu L. B., be kitų nusikalstamų veikų, pagal BK 182 straipsnio 2 dalį nuteistas už tai, kad, veikdamas su kitais nuteistaisiais šioje byloje, 2000 m. rugpjūčio mėn.–rugsėjo 7 d. laikotarpiu apgaule savo ir kito asmens naudai įgijo didelės vertės – 33 807 Lt – turtą (nukentėjusiosios J. Š. butą), taip padarė nukentėjusiajai J. Š. 33 807 Lt turtinę žalą.

Apeliaciniu skundu nuteistasis L. B. nesutiko su jo veikos kvalifikavimu pagal BK 182 straipsnio 2 dalį ir teigė, kad byloje surinktais įrodymais nustatyta, jog A. Š. butas buvo parduotas už 30 000 Lt, todėl veika turėjo būti kvalifikuota pagal BK 182 straipsnio 1 dalį.

Dėl veikos perkvalifikavimo Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2008 m. lapkričio 12 d. nuosprendyje pažymėjo, kad iš buto pirkimo–pardavimo sutarties matyti, jog A. Š. butas buvo parduotas už 30 000 Lt. Ši suma neviršijo tuo metu nustatytos 250 MGL sumos, tokiu atveju veika turėjo būti kvalifikuota pagal BK 182 straipsnio 1 dalį. Turto vertė, remiantis teismų praktika turto pagrobimo ar neteisėto pasisavinimo bylose, gali būti nustatoma pagal pirkimo–pardavimo sandorių kainą, turto sukūrimo (atkūrimo), įsigijimo kaštus. Tačiau bendroji taisyklė yra ta, kad turto vertė nustatoma remiantis daikto rinkos verte veikos padarymo metu. Šia taisykle ir vadovavosi pirmosios instancijos teismas. Toje pačioje notaro patvirtintoje A. Š. buto pirkimo–pardavimo sutartyje nurodyta, kad parduodamas butas Žemės ir kito nekilnojamojo turto kadastro ir registro valstybės įmonės Kauno filialo įvertintas 33 807 Lt. Netikėti oficialiu valstybės įstaigos įvertinimu teismas neturėjo pagrindo, todėl ir rėmėsi šiuo turto įvertinimu kvalifikuodamas L. B. nusikalstamą veiką. Kita vertus, šiuo atveju apgaule įgyto turto vertės nustatymas pagal pirkimo–pardavimo sutarties kainą būtų abejotinas ir neteisingas dar ir dėl to, kad ši sutartis buvo sudaryta ne pačios A. Š. ir pirkėjo (Ž. A. M.), bet nusikalstamai veikusių Ž. A. M. bei N. K., kuris, nors ir buvo įgaliotas atlikti tokius veiksmus A. Š. vardu, tačiau iš tiesų veikė naudodamas apgaulę prieš nukentėjusiąją. Kitaip tariant, toks sandoris ne tik neišreiškia tikros šalių, taigi ir buto savininkės A. Š. valios, bet ir yra neteisėtas, todėl jame nurodyta buto pardavimo kaina negali būti laikoma realia pasisavinto turto verte BK 182 straipsnio prasme. Taigi teismas, nustatydamas apgaulės būdu įgyto turto vertę, šiuo atveju pagrįstai rėmėsi Žemės ir kito nekilnojamojo turto kadastro ir registro valstybės įmonės Kauno filialo pateiktu turto įvertinimu bei teisingai veiką kvalifikavo pagal BK 182 straipsnio 2 dalį.⁸⁸ Šioms Lietuvos apeliacinio teismo išvadoms pritarė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris nuteistojo L. B. skundą,

⁸⁸ Kauno apygardos teismo 2007 m. sausio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-87/2007

kuriuo šis prašė jo nusikalstamą veiką dėl neteisingai nustatytos turto vertės perkvalifikuoti iš BK 182 straipsnio 2 dalies į 182 straipsnio 1 dalį, atmetė.⁸⁹

Bendrininkavimas paprastai laikomas pavojingesne veikos padarymo forma, nes tokiu būdu lengviau atlikti sutelkus kelių asmenų jėgas ir įgyvendinant skirtingus veikos objektyviusius požymius, darinys, taip bendrai realizuojant veikos sudėties visumą. Vienam asmeniui sunkiau gali pavykti įgyvendinti nusikalstamą sumanymą.

Pažymėtina, kad pagal baudžiamąjį įstatymą bendrininkavimas yra ypatinga tyčinės nusikalstamos veikos padarymo forma, kai veika padaroma bendromis kelių asmenų pastangomis (BK 24 straipsnio 1 dalis). Pagrindžiant kaltininko baudžiamąją atsakomybę už bendrininkavimą darant sukčiavimo nusikalstamą veiką, turi būti konstatuota ne tik nusikalstamos veikos, dėl kurios padarymo yra sujungiamos kelių asmenų pastangos, sudėtis, numatyta konkrečiame BK specialiosios dalies straipsnyje, bet kartu ir tos veikos darymo formos – bendrininkavimo objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma (bendrininkavimo sudėtis), numatyta atitinkamose BK 24, BK 25 straipsnių nuostatose. Vadinasi, kiekvieno bendrininkavimo atveju yra bent dviejų asmenų susitarimas veikti bendrai, kai kiekvienas bendrininkas suvokia, jog kėsinaisi į tą patį objektą, taip pat supranta ir kitus bendrai daromos veikos sudėties, numatytos BK specialiojoje dalyje. Svarbu pažymėti, kad įstatymas nenurodo, kaip bendrininkai turi susitarti dėl bendros nusikalstamos veikos, kad būtų konstatuotas bendrininkų susitarimas. Vadinasi, kiekvieno bendrininkavimo atveju teismas privalo konstatuoti šį būtiną bendrininkavimo požymį, atsižvelgęs į konkrečios bylos aplinkybes. Be to, teismų praktikoje įsitvirtino nuostata, kad bendrininkų susitarimas gali būti išreikštas bet kokia forma – žodžiu, raštu ar konkludentiniais veiksmais (gestu, mimika ir t. t.), todėl įrodinėjant susitarimo buvimą nėra būtina nustatyti, kad visi bendrininkai buvo išsamiai aptarę nusikalstamos veikos detales.⁹⁰ Bendrininkų susitarimas gali įvykti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, t. y. iki bus pasiektas norimas rezultatas. Visi bendrininkai atsako pagal tą patį BK straipsnį, numatantį bendrai padarytą nusikalstamą veiką, išskyrus atvejus, kai nustatomas vykdytojo ekscesas (bendrininkų susitarimo ribų peržengimas).

Sukčiavimo nusikalstamos veikos pavojingumą parodo taip pat, ar nusikaltimas padarytas vieno asmens, ar bendrininkų grupės.

Reikia pažymėti, kad bendrininkavimo forma yra kvalifikuotos sukčiavimo nusikaltimo sudėties požymis. BK 182 str. 2 d. priskiria sukčiavimą prie labai sunkių nusikaltimų vien tuo pagrindu, kad minėta nusikalstama veika padaryta organizuota grupe.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009-04-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99/2009

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-275/2007, Nr. 2K-229/2008

Pagal BK 25 straipsnio 3 dalį organizuota grupė yra viena iš bendrininkavimo formų padarant nusikalstamą veiką. Tokia bendrininkavimo forma pripažįstama tais atvejais, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą vaidmenį (BK 25 str. 3 d.). Vienas iš būtinų ir skiriamųjų organizuotų grupių požymių, apibrėžiančių jas nuo kitų bendrininkavimo formų – tai bendrininkavimas iš anksto susitarus. Jo esmė ta, kad išankstinis susitarimas siejamas ne su vieno, tam tikro nusikaltimo padarymu, o su susitarimu užsiimti nusikalstama veika. Susitarimas nusikalstamai veiklai nėra tolygus susitarimui padaryti konkretų nusikaltimą. Organizuotų grupių daromuose nusikaltimuose dalyvauja ne visi grupės nariai veiklos įkvepėjai, koordinatoriai, globėjai, kilusių ginčų sprendėjai, nusikalstamu būdu gauto turto valdytojai, skirstytojai ar padėjėjai. Darant kai kuriuos nusikaltimus, visi grupės nariai gali atlikti tas pačias vykdytojų funkcijas. Tačiau grupei kaip tik būdinga tai, kad nusikalstamą veiklą koordinuoja vienas ar keli asmenys, kurie gali dalyvauti ar nedalyvauti darant konkrečius nusikaltimus, prisidėti ar neprisidėti prie jų rengimo ar darymo. Organizuotos grupės tikslas vienas – turtinė – ekonominė nauda.⁹¹ Teismų praktikoje pažymėta, jog sprendžiant organizuotos grupės buvimo klausimą, atsižvelgiama į apgalvotos nusikalstamos veikos mechanizmo sudėtingumą, veikų padarymo intensyvumą, narių pasiskirstymą vaidmenimis, kiekvieno iš bendrininkų konkrečios užduoties atlikimą siekiant bendro tikslo.⁹²

Teismų praktikoje ne kartą pažymėta, jog, sprendžiant organizuotos grupės buvimo klausimą, atsižvelgiama į apgalvotos nusikalstamos veikos mechanizmo sudėtingumą, veikų padarymo intensyvumą, narių pasiskirstymą vaidmenimis, į kiekvieno iš bendrininkų konkrečios užduoties atlikimą siekiant bendro tikslo.⁹³ Pavyzdžiui S. Z., S. D., R. B. nuteisti pagal BK 24 straipsnio 4 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį, o R. K. pagal BK 24 straipsnio 3 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį už tai, kad apgaule savo naudai įgijo svetimą turtą, t. y. S. Z., S. D., R. B. Marijampolės pataisos namuose (toliau – PN) atlikdami bausmę veikdami kartu su nenustatytais asmenimis bei laisvėje esančiais R. K., Ž. K. (S.), turėdami vieningą tikslą apgaule įgyti svetimą turtą, S. Z., S. D., R. B. subūrus organizuotą grupę, koordinavus jos narių veiksmus ir jiems vadovavus, laikotarpiu nuo 2010 m. rugsėjo 6 d. 22.10 val., iki 2010 m. rugsėjo 7 d. 1.07 val., Ž. K. (S.) Vilniuje, (duomenys neskelbtini), esančiame bute, vykdant S. Z. nurodymą, internetiniame puslapyje www.118.lt suradus Klaipėdos miesto gyventojų AB „Teo“ laidinio ryšio telefono

⁹¹ Panevėžio apygardos teismo 2012-02-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-23-511/2012

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-403/2011, 2K-257/2011, 2K-275/2012

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-403/2011, 2K-257/2011, 2K-275/2012, 2K-453/2012

abonentų numerius, juos perdavus nenustatytiems organizuotos grupės nariams, atliekantiems bausmę Marijampolės PN, o šiems minėtus numerius surašius ir perdavus R. B., pastarasis 2010 m. rugsėjo 7 d., apie 14.00 val. paskambino A. B., gimusiai 1925 m., į buto, esančio Klaipėdoje, (duomenys neskelbtini) fiksuoto ryšio telefoną Nr. (duomenys neskelbtini), melagingai prisistatė jos anūku bei nurodė, kad sužalojo žmogų, ir tam, kad išvengtų atsakomybės, pasiūlė pabendrauti su tariamu policijos pareigūnu, po to S. Z. tuo pačiu telefonu prisistatė policijos pareigūnu ir A. B. pasiūlė išspręsti jos anūkui kilusias teises pasekmes, nepradedant baudžiamosios bylos ir neva sužeisto nukentėjusiojo atstovui paprašė sumokėti pinigų. Tuo metu S. D. paskambino R. K., nurodė jam A. B. adresą, kuriuo šis turėjo nuvykti, bei duomenis, kuriais turėjo prisistatyti, ir R. K. įvykdžius šiuos nurodymus, apie 14.20 val., atvykus į Klaipėdą, (duomenys neskelbtini), pas nukentėjusiąją A. B., ji, būdama apgauta, R. K. perdavė 2 300 Lt.⁹⁴ Iš pateikto pavyzdžio matome, kad sukčiavimas buvo atliktas organizuotoje grupėje, A.B., S. Z. S.D. ir R.K. buvo pasiskirstę vaidmenimis, A.B. skambino aukai ir įtikinėjo išspręsti teises problemas dėl anūko, S.Z. apsimitė policijos pareigūnu, S.D. skambino R.K., kad pastarasis nueitų pinigų paimti iš aukos.

Organizuotos grupės sukčiavime ypatumas tas, kad visi bendrininkai neatsižvelgiant į jų vaidmenį darant nusikaltimą pripažįstami nusikaltimo vykdytojais ir bisų bendrininkų padarytos veikos kvalifikuojamos tik pagal BK specialiosios dalies straipsnį, o esant nusikaltimo kvalifikuojamajam požymiui – pagal šį požymį.⁹⁵

Atskleidėme, kad organizuota grupė yra kvalifikuotos sukčiavimo nusikaltimo sudėties požymis, tačiau kyla klausimas ar sukčiavimas gali būti atliktas ne tik organizuota grupe, bet ir bendrininkų grupės, arba nusikalstamo susivienijimo ir kaip tokiais atvejais kvalifikuojamas sukčiavimas.

Bendrininkų grupė yra, kai esant bet kuriai nusikalstamos veikos stadijai du ar daugiau asmenų susitaria nusikalstamą veiką daryti, tęsti ar baigti, jei bent du iš jų yra vykdytojai.⁹⁶

Taigi organizuota grupė nuo bendrininkų grupės skiriasi organizacinės struktūros charakteristika ir tuo, kad bendrininkų grupė jungia ne mažiau kaip du nusikaltimo bendravykdytojus, o organizuotos grupės nariams šis požymis nebūtinai.

Nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai bendrai nusikalstamai veikai – vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.⁹⁷

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-01-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35/2013

⁹⁵ PIESLIAKAS V., Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius. Justitia. 2008. P. 109.

⁹⁶ PIESLIAKAS V., Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius. Justitia. 2008. P. 108.

⁹⁷ PIESLIAKAS V., Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius. Justitia. 2008. P. 108.

Analizuojant teismų praktiką, pastebėta, kad nustačius jog sukčiavimas atliktas nusikalstamos susivienijimo, asmens dalyvavusio nusikalstamame susivienijimo vykdomoje veikloje kvalifikuojama pagal BK 182 str. 2 d. Pavyzdžiui G. G. nuteistas pagal BK 182 str. 2 d. už tai, kad dalyvavo R. S. 1997 metais suorganizuoto nusikalstamo susivienijimo veikloje bendrai nusikalstamai veiklai sunkiam nusikaltimui tęstiniam sukčiavimui ir su juo susijusiems kitiems nusikaltimams daryti, imituojant prekių eksportą ir tokiu būdu apgaule įgyjant didelės vertės svetimą turtą – Lietuvos Respublikos biudžeto lėšas, skirtas pridėtinės vertės mokesčiui gražinti. Šio susivienijimo nariais be jo paties buvo A. S. , Ž. J. , D. J. , A. G. , Ž. P. ir kiti asmenys, kurių atžvilgiu byla nutraukta ar išskirta. Juos siejo pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas.⁹⁸

Pažymėtina, kad sukčiavimu užvaldytas turtas kvalifikuojant veiką kiekvienam iš bendrininkų nedalinamas, t.y. veika kvalifikuojama pagal BK 182 straipsnio 2 dalį net ir tada, kai kiekvienam iš bendrininkų netektų turto po 250 MGL, pakanka, kad tokią sumą jie užvaldo bendrai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2013-01-29 nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35/2013 konstatavo, kad nuteistieji buvo susitarę daryti ne vieną, o neapibrėžtą skaičių analogiškų nusikaltimų. Esant tokiam susitarimui, vienas sukčiavimas įgyjant svetimą turtą, kurio vertė neviršija 250 MGL dydžio sumos, irgi kvalifikuojamas kaip sukčiavimas, padarytas organizuota grupe.⁹⁹

Teismų praktikoje taip pat pripažįstama, kad tais atvejais, kai organizuota grupė užvaldo turtą viršijantį 3 MGL, bet ne didesnę nei 5 MGL, tai tokia veika kvalifikuojama pagal BK 182 straipsnio 2 dalį, nors tai kiek nukrypsta nuo bendrųjų nusikalstamų veikų kvalifikavimo taisyklių.

Apibendrinant galime padaryti išvadą, kad siekiant nustatyti ar veika yra didesnio ar mažesnio pavojingumo, būtina išanalizuoti šiuos pavojingumo ar jo laipsnio požymius: sukčiavimo padarymo būdą ir aplinkybes, kuriomis jis buvo padarytas; panaudotas priemonės ir įrankius; kaltės formą ir rūšį, bei tikslą, kurio buvo siekiama darant nusikalstamą veiką. Tik išsami šių požymių analizė gali suteikti galimybę pasakyti, kokio pavojingumo laipsnio yra padaryta sukčiavimo nusikalstama veika.

Taip pat teigtina, kad Lietuvoje atsakomybė už sukčiavimą diferencijuojama priklausomai nuo nusikalstamos veikos dalyko vertės. Veika pripažįstama pavojingesne, jei veika padaroma dėl didelės vertės svetimo turto, svetimos turtinės teisės ar turtinės prievolės. Be to, veika

⁹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2005-02-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-198/2005

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2013-01-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35/2013

laikoma pavojingesne kai įgijo didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje.

Apžvelgiant užsienio teisę pastebima, kad štai pagal Vokietijos teisę yra išskiriami net 5 kvalifikuoto sukčiavimo atvejai:

- 1) kai sukčiaujama dideliu mastu arba organizuotoje grupėje;
- 2) kai padaroma didelės vertės turinė žala arba veikiama turint tikslą padaryti žalą dideliam žmonių skaičiui;
- 3) kai kitas asmuo dėl veikos atsiduria sunkioje finansinėje būklėje;
- 4) veikiama būnant valstybės tarnautoju;
- 5) suklastojamas draudiminis įvykis padegant ir iš dalies arba pilnai sunaikinant didelės vertės turtą, arba paskandinant ar užplukdant laivą ant seklumos.¹⁰⁰

Rusijos Baudžiamajame kodekse numatomos šios kvalifikuotos sudėtys - sukčiavimas padaromas grupės iš anksto susitarusių asmenų arba sukeliama didelė žala. Dar pavojingesniu laikomas sukčiavimas, jei veikiama pasinaudojant savo tarnybine padėtimi arba sukčiaujama dideliu mastu. Sprendžiant pagal sankciją pačiu pavojingiausiu sukčiavimu laikoma jei sukčiaujama organizuotoje grupėje dideliu mastu arba jei dėl grupės veikos pilietis praranda gyvenamąjį patalpą.¹⁰¹ Austrijos Baudžiamajame kodekse išskiriamos šios kvalifikuotos sudėtys: 1) sukčiavimas panaudojant suklastotus dokumentus, suklastotas nepinigines mokėjimo priemones, ar jų duomenis;

- 2) melagingai apsimetant pareigūnu;
- 3) sportuojant panaudojant antidopingo konvencijos draudžiamas medžiagas arba metodus;
- 4) padarant didesnę nei 5 000 Eur žalą.

Itin kvalifikuotu sukčiavimas laikomas kai padaroma didesnė nei 300 000 Eur. žala.¹⁰²

Išanalizavus užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus reglamentuojančius sukčiavimo nusikalstamą veiką, pastebima, kad sukčiavimo pavojingumą apsprendžia tai, ar buvo padaryta didelė žala, ar veika atlikta bendrininkaujant, ar veiką padarė valstybės pareigūnas piktnaudžiaudamas jam suteiktais įgaliojimais, ar dideliu mastu. Šiuos požymius dažniausiai galime aptikti prie kvalifikuojančių. Taip pat paminėtina, kad minėtų šalių baudžiamieji kodekse sukčiavimo veika nelaikoma pavojingesnė kai įgyjama didelės mokslinės, istorinės ar kultūros reikšmės turinčios vertybės.

¹⁰⁰ Deutschland Strafgesetzbuch, 53 Auflage, 2015.

¹⁰¹ "Уголовный кодекс Российской Федерации" от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 30.03.2016)

¹⁰² Österreich Strafgesetzbuch, 2015.

4. SUKČIAVIMO ATSKYRIMO NUO KITŲ PANAŠIŲ REIŠKINIŲ PROBLEMA LIETUVOS IR UŽSIENIO VALSTYBIŲ TEISĖJE

4.1. Sukčiavimo atskyrimo nuo kitų panašių reiškinių pagal Lietuvos baudžiamąjį įstatymą

Analizuojant baudžiamąjį įstatymą pastebėta, kad sukčiavimas panašus į kai kurias nusikalstamas veikas pvz. kreditorinis sukčiavimas (BK 207 str.), turtinės žalos padarymas apgaule (BK 186 str.), apgaulingas apskaitos tvarkymas (BK 222 str.) ir kt. Teismų praktikos analizė rodo, kad teismams neretai tenka spręsti sukčiavimo attribojimo nuo paminėtų bei kitų nusikalstamų veikų, jo kvalifikavimo iš sutapties su kitomis nusikalstamomis veikomis klausimus. Taigi nusikaltimų atskyrimo problema yra ir teorijos, ir praktikos dalykas. Atskirti vienas nusikalstamas veikas nuo kitų panašių galima tik remiantis nusikaltimo požymių analize.

Atsižvelgiant į tai, kituose skyriuose mėginsime atskleisti sukčiavimo santykį su kitomis panašios nusikalstamomis veikomis, taip pat sukčiavimo attribojimą nuo civilinių deliktų bei administracinių nusižengimų.

Svetimo turto pasisavinimas, iššvaistymas (BK 183, 184 straipsniai). Atribojant sukčiavimą nuo turto pasisavinimo (BK 183 straipsnis) ar turto iššvaistymo (BK 184 straipsnis) esminis kriterijus yra kaltininko įgaliojimų svetimo turto ar turtinės teisės atžvilgiu, apibrėžtų teisės aktu ar sutartimi, buvimas. Sukčiavimo atveju neteisėtą svetimo turto ar turtinės teisės įgijimą lemia apgaulė, o esant turto pasisavinimui ar iššvaistymui – kaltininko įgaliojimai šiam turtui ar turtinei teisei. Atribojant šias veikas vertinamas turto valdymo pagrindo (įgaliojimų turtui atsiradimo) teisėtumas. Sukčiavimo atveju įgaliojimai turtui atsiranda suklaidinus nukentėjusįjį, t. y. iš esmės neteisėtai. Dėl to tais atvejais, kai asmuo pasisavina ar iššvaisto svetimą turtą prieš tai sudaręs sandorius dėl šio turto patikėjimo ar perdavimo jo žinion ne siekdamas sukurti tikras sandoriuose numatytas teises ir pareigas, bet tam, kad įgytų galimybę disponuoti šiuo turtu, turėdamas išankstinę tyčią jį pasisavinti ar iššvaistyti – tokia veika kvalifikuojama ne kaip turto pasisavinimas ar iššvaistymas. BK 183 ar 184 straipsniai taikomi tada, kai kaltininkui teisėtai suteikiami tam tikri įgaliojimai turto atžvilgiu ir tik po to, viršijant šiuos įgaliojimus, turtas iš teisėto kaltininko valdymo perkeliamas į neteisėtą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad *„įsipareigojimas padėti kitam asmeniui priklausančius pinigus į banką nėra turtinė prievolė, nes nuo tokio įsipareigojimo įvykdymo kitam asmeniui priklausančio turto (pinigų) kiekis nepasikeičia. Keičiasi tik jų buvimo vieta. Taigi toks*

susitarimas priskirtinas prie neatlygintinių sandorių, toks pinigų perdavimas – tai jų patikėjimas kitam asmeniui. Todėl tokių pinigų pasilikimas sau turėtų būti kvalifikuojamas ne kaip sukčiavimas, o kaip kaltininkui patikėto didelės vertės svetimo turto pasisavinimas, kaip BK 183 straipsnio 2 dalyje numatytas nusikaltimas. Tai sunkesnė nusikalstama veika už BK 182 straipsnio 2 dalyje numatytąją (BK 182 straipsnio 2 dalies sankcija numato laisvės atėmimą iki aštuonerių metų, o BK 183 straipsnio 2 dalies sankcija – iki dešimties metų). Dėl to taip pakeisti kaltinimo nuteistajai savo iniciatyva (be prokuroro atitinkamo kasacinio skundo) apeliacinės instancijos teismas negalėtų dėl BPK 320 straipsnio 4 dalyje išdėstytų ribojimų pabloginti nuteistojo padėtį.¹⁰³

Reikia pažymėti ir tai, kad apgaulė nėra būtinas turto pasisavinimo ar iššvaistymo požymis, nes šios veikos gali būti padaromos ir nenaudojant apgaulės. Be to, skiriasi ir apgaulės turinys. Esant sukčiavimui, apgaulė naudojama siekiant suklaidinti nukentėjusįjį, kad šis perduotų kaltininkui turtą ar turtinę teisę. Turto pasisavinimo ar iššvaistymo atveju kaltininkas jau turi tam tikrus įgaliojimus turto atžvilgiu, o apgaulę naudoja pakeisdamas šio turto teisinį statusą.¹⁰⁴

Kreditinis sukčiavimas (BK 207 straipsnis). Analizuojant teismų praktiką, pastebėta, kad teismams kyla sunkumų ir dėl sukčiavimo atribojimo nuo kreditinio sukčiavimo. BK 207 straipsnis (Kreditinis sukčiavimas) numato atsakomybę tam, kas apgaule gavo kreditą, paskolą, subsidiją, laidavimo ar banko garantijos raštus arba kitus kreditinius įsipareigojimus. Nors ir BK 182, ir 207 straipsnių pavadinimuose vartojamas žodis sukčiavimas, šie Baudžiamojo kodekso straipsniai nėra identiški. Abu straipsnius jungia veikos ir būdo požymiai. Ir vienu, ir kitu atveju svetimas turtas iš teisėto savininko ar valdytojo perduodamas kaltininkui. Abiem atvejais turtas perduodamas suklaidinant teisėtą savininką ar valdytoją dėl teisės į turtą. Abiem atvejais suklaidinimas vyksta panaudojant apgaule. Tačiau minėti BK straipsniai skiriasi nusikaltimo sudėties požymiais. Pirmiausia, kreditinio sukčiavimo sritis daug siauresnė negu sukčiavimo. Kreditinis sukčiavimas yra nusikaltimas ekonomikai, todėl galimas tik paskolų, kreditų, subsidijų, laidavimo ar banko garantijų komercinei, ūkinei ar finansinei veiklai išdavimo srityje, tuo tarpu sukčiavimas galimas žymiai platesnėje terpėje, tame tarpe ir visai nesusijusioje su ekonomine veikla. Sukčiavimo atveju apgaulė panaudojama tikslu pasisavinti turtą, t. y. tikslas negrįžtamai paversti gautą turtą savo nuosavybe. Tuo tarpu esant kreditiniam sukčiavimui apgaulė panaudojama nesiekiant pasisavinti turtą, o siekiant užvaldyti jį tam, kad panaudoti vystant ūkinę, komercinę ar finansinę veiklą, t. y. siekimas yra apgaule gautus pinigus investuoti į ekonominę veiklą iš to gaunant pelną ir vėliau atsiskaitant su kreditoriumi. Be to, pažymėtina,

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010-05-25 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-223/2010

¹⁰⁴ Vilniaus apygardos teismo 2015-10-02 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-498-365/2015

kad BK 207 straipsnio sudėtis yra formali – baudžiamąją atsakomybę užtraukia pats neteisėtas paskolos gavimo faktas nepriklausomai nuo jos panaudojimo. Jei nustatomas apgaule gautos paskolos pasisavinimo faktas, veika kvalifikuotina ne pagal BK 207 straipsnį, o jau pagal BK 182 straipsnį. Esmė yra ta, kad BK 182 straipsnio sudėtis yra materiali: baudžiamoji atsakomybė kaip už baigtinį nusikaltimą pagal BK182 straipsnį atsiranda tik pasisavinus apgaule gautus pinigus. Jei nėra įrodymų, kad pinigai pasisavinti, veika kvalifikuojama pagal BK 207 straipsnį.¹⁰⁵

Teismų praktikoje yra išaiškinta, kad jeigu paskolos (kredito) gavėjas bankui ar kitai kredito įstaigai pateikė tikrovės neatitinkančius duomenis arba nutylėjo faktus, lėmusius paskolos (kredito) išdavimą, nors privalėjo apie juos pranešti, ir imdamas paskolą (kreditą) jau turėjo tikslą jos negrąžinti, jo veika kvalifikuotina kaip sukčiavimas. Jeigu kaltininkas apgaule gauna paskolą (kreditą) nesant tyčios jos neatlygintinai įgyti, o turint tikslą panaudoti pagal paskirtį, jo veika nesudaro sukčiavimo sudėties, o kvalifikuojama kaip kreditinis sukčiavimas pagal BK 207 straipsnį.¹⁰⁶

Jeigu asmuo apgaule gauna subsidiją, tačiau realiai prisiima subsidijos sutartyje numatytus įsipareigojimus (pvz., vykdo numatytus darbus, atsiskaito su rangovais), jo veika kvalifikuotina kaip kreditinis sukčiavimas pagal BK 207 straipsnį.

Jeigu apgaulė naudojama suklaidinti atitinkamas institucijas (pareigūnus) dėl kaltininko teisės gauti subsidiją (pvz., pateikiami suklastoti dokumentai, liudijantys darbų, už kuriuos gaunama subsidija, atlikimą), o kaltininko tyčia nukreipta į nepagrįstą praturtėjimą, siekiant turtinės naudos sau ar kitam asmeniui – tokia veika kvalifikuojama pagal BK 182 straipsnį. Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje konstatavo, kad *nustačius tokias aplinkybes, kad ūkis buvo ne fiktyviai įkurtas, realiai veikė, tikintis gauti SAPARD paramos lėšų, kurias taip pat buvo planuojama investuoti į šią avių fermą, nepagrįsta apeliacinės instancijos teismo išvada, jog J. B. ir I. V. veiksmai sudarė kvalifikuotą kėsintis sukčiavimą nusikaltimo sudėtį. Sukčiavimo atveju BK 182 straipsnio prasme kaltininko tyčia nukreipta į nepagrįstą praturtėjimą siekiant turtinės naudos sau ar kitam asmeniui. Šiuo atveju I. V. vardu buvo įregistruotas ūkis, įsteigta avių ferma (turėjo žemę, pastatus, avis), pastatai buvo rekonstruojami, iš pradžių darbai buvo atliekami ūkio būdu, vėliau pradėjo veikti UAB, su kurios vadovu buvo sutarta atliktus ūkio būdu darbus įforminti, kad juos atliktų ši bendrovė, taip pat sutarta, kad ji ir toliau dirbtų, o su UAB bus atsiskaityta, kai bus gautos SAPARD paramos lėšos, nes J. B. ir I. V. turėjo investuoti savo lėšas, ir tik po to jiems būtų kompensuotos išlaidos*

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2013 m. birželio 25 d. nutartis byloje Nr. 2K-339/2013

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009-02-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35/2009

už atliktas investicijas. Taigi nustatyta, kad J. B. ir I. V. SAPARD paramos lėšas, kurias tikėjosi gauti, taip pat planavo investuoti į šią avių fermą, bet paramos lėšas jie siekė gauti neteisėtai, pateikdami suklastotus dokumentus, kuriais norėjo pagrįsti savo investicijas, be to, gerokai padidindami atliktų darbų mastą. Atsižvelgiant į tai, J. B. ir I. V. veiksmai iš BK 22 straipsnio 1 dalies ir 182 straipsnio 2 dalies perkvalifikuotini į BK 22 straipsnio 1 dalį ir 207 straipsnio 1 dalį.¹⁰⁷

Turtinės žalos padarymas apgaule (BK 186 straipsnis). 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujam BK, į sukčiavimo sudėtį buvo įtrauktas turtinės prievolės išvengimo požymis. Dėl to tapo sudėtinga šią nusikalstamą veiką atriboti nuo turtinės žalos padarymo apgaule, numatyto BK 186 straipsnyje, nes šios normos tapo konkuruojančiomis. Teismų praktikos analizė rodo, kad aiškių šių nusikalstamų veikų atribojimo kriterijų nėra. BK 186 str. numato baudžiamąją atsakomybę už turtinės žalos padarymą apgaule, kuri pasireiškia vengimu atsiskaityti už atliktus darbus, gautas prekes, suteiktas paslaugas ar vengė privalomų įmokų naudojant apgaulę ir dėl to kitam asmeniui padaroma turtinė žala.

Turtinės žalos padarymas apgaule savo požymiais iš esmės atitinka sukčiavimo požymius išvengiant turtinės prievolės. Turtinės prievolės išvengimo koncepcijos esmę sudaro tai, kad turtinės prievolės išvengimą kaip nusikalstamą veiką reiškia ne tik atsisakymą vykdyti turtinę prievolę, bet ir per apgaulės naudojimą atimant iš kreditoriaus galimybę įgyvendinti savo turtinę teisę civilinėmis teisinėmis priemonėmis. Savo ruožtu turtinės žalos padarymo apgaule norma kriminalizuoja ne bet kokių turtinių prievolių, o tik piniginių prievolių (atsiskaitymų ir įmokų) išvengimą, todėl ją galima vadinti specialia norma sukčiavimo normos atžvilgiu¹⁰⁸.

O. Fedosiuk rekomenduoja, tais atvejais, kai asmuo kaltinamas apgaulingu vengimu sumokėti pinigus, veiką kvalifikuoti pagal BK 186 str. Šio požiūrio laikomasi ir teismų praktikoje, antai nurodoma, kad išanalizavus BK 182 ir 186 straipsnių dispozicijas. Iš minėtų straipsnių dispozicijų galima teigti, kad turtinės žalos padarymas apgaule yra veika, sietina su piniginiiais atsiskaitymais už tam tikras suteiktas paslaugas, gautas prekes ar atliktus darbus, o sukčiavimo sudėtyje prievolės, kurios kaltininkas išvengia panaudodamas apgaulę, pobūdis nedetalizuotas.

Tais atvejais, kai apgaulė naudojama siekiant vengti privalomųjų įmokų ar atsiskaitymo už atliktus darbus, gautas prekes ar atliktas paslaugas pagal teisėtai sudarytą sandorį, kaltininko veika kvalifikuojama kaip turtinės žalos padarymas apgaule pagal BK 186 straipsnį, jeigu jo veikoje nėra sukčiavimo požymių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-246/2011

¹⁰⁸ FEDOSIUK O., Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams kvalifikavimas. 3 dalis. Sukčiavimas.

*„Kasatoriaus argumentai, kad jis neturi atsakyti už tai, jog UAB „R.“ nėra atsiskaičiusi pagal sutartį su UAB „Š.“, abiejų instancijų teismų atmesti pagrindai, nes žala įmonei „Š.“ atsirado kaip T. G. B. nusikalstamų veiksmų – dokumento suklastojimo ir turtinės teisės įgijimo apgaule – padarinys. Šiuo atveju T. G. B. apgaulę panaudojo būtent turtinei teisei įgyti, ir tai yra esminė aplinkybė, pagal kurią BK 182 straipsnyje numatyta veika (sukčiavimas) atribojama nuo BK 186 straipsnyje numatyto nusikaltimo – turtinės žalos padarymo apgaule, kai apgaulė panaudojama išvengiant atsiskaitymo už veiksmus, atliktus pagal teisėtai ir sąžiningai sudarytą sandorį“.*¹⁰⁹

Pagal teismų praktiką vienas požymių, skiriančių sukčiavimą, numatytą BK 182 straipsnyje, nuo turtinės žalos padarymo apgaule, numatytos BK 186 straipsnyje, yra tyčios įgyti svetimą turtą panaudojant apgaulę susiformavimo momentas. Jeigu tyčia vengti privalomų įmokų ar mokėjimų už nurodytus veiksmus susiformuoja iki sandorio, kurio pagrindu atsiranda tokia prievolė sudarymo momento ir egzistuoja nuo pat jo vykdymo pradžios, tokia veika paprastai vertinama kaip sukčiavimas.¹¹⁰

Tačiau pažymėtina, kad nurodyti kriterijai neišsprendžia BK 182 ir 186 straipsnių konkurencijos problemos, todėl, sprendžiant, ar kaltininko veika atitinka turtinės žalos padarymo apgaule (BK 186 straipsnis) ar sukčiavimo požymius, atsižvelgtina ir į tokios veikos pobūdį, jos pavojingumo laipsnį, nukentėjusiajam padarytą žalą ir pan.

Vagystė/plėšimas/turto prievartavimas (BK 178 str., 180 str., 181 str.). Atribojant vagystę (ar plėšimą) nuo sukčiavimo pažymėtina, kad vagystės (plėšimo) būdu turtas užvaldomas prieš savininko valią, o sukčiavimo atveju turto savininkas ar kitas asmuo turtą perleidžia savo valia, paveiktas apgaulės. Kaltininkui apgaulę panaudojus ne tiesiogiai įgyjant turtą, o tik sudarant galimybę „prieiti“ prie šio turto, jo veika kvalifikuojama ne kaip sukčiavimas, o priklausomai nuo turto įgijimo būdo – kaip vagystė arba plėšimas (pvz., kaltininkas melagingai nurodo ketinantis sudaryti transporto priemonės pirkimo–pardavimo sandorį ir paprašo nukentėjusiojo leisti transporto priemonę išbandyti, o ją gavęs – pagrobia).

Nusikalstama veika gali būti padaroma prieš nukentėjusįjį ar kitą asmenį naudojama apgaulę sustiprinant psichinės prievartos veiksmis. Tokiais atvejais sukčiavimo ir turto prievartavimo konkurencija įveikiama nustatant, kuris iš nurodytų požymių nulėmė asmens apsisprendimą perleisti turtą, turtinę teisę ar panaikinti kaltininko turtinę prievolę. Tais atvejais, kai apgaulė prieš nukentėjusįjį ar kitą asmenį naudojama siekiant jį suklaidinti ne dėl turto perdavimo, bet dėl grasinimo, kuriuo paremtas kaltininko turtinis reikalavimas, realumo, veika paprastai kvalifikuojama ne kaip sukčiavimas, bet kaip turto prievartavimas pagal BK 181

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-118/2007

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-147/2011

straipsnį.¹¹¹

Tarpininko kyšininkavimas (BK 226 str.). Pažymėtina, kad, nuo 2011 m. liepos 5 d. įsigaliojus BK 226 straipsnio pakeitimams (2011 m. birželio 21 d. redakcija), į prekybos poveikiu sudėtį įtraukti ir atvejai, kai kaltininkas kyšininkauja pažadėjęs paveikti valstybės ar savivaldybės instituciją ar įstaigą, tarptautinę viešąją organizaciją, valstybės tarnautoją ar jam prilygintą asmenį pasinaudodamas ne tik tikra ar tikėtina, bet tariama įtaka šiems subjektams, kad jie teisėtai ar neteisėtai veiktų ar neveiktų vykdydami įgaliojimus. Naujasis reglamentavimas nepalieka jokių sukčiavimo ir prekybos poveikiu atirbojimo kriterijų. Bet koks asmuo, prisistatęs kaip turintis įtakos paveikti valstybės tarnautojus ar tam tikras institucijas bus traukiamas atsakomybėn už prekybą poveikiu nepriklausomai nuo to, kad jo įtaka objektyviai neegzistuoja ir dėl to nėra realios galimybės paveikti atitinkamus subjektus, nepriklausomai nuo to, kad jis veikė iš anksto žinodamas, jog neatliks jokių žadėtų veiksmų. Toks asmuo savo veika objektyviai nesikėsina į valstybės tarnybos principus ar viešąjį interesą, jis apgaulės būdu siekia užvaldyti kito asmens turtą. Apgaulės turinys šiuo atveju neturi keisti nusikalstamos veikos esmės. Remiantis tuo, manytina, jog tariamos įtakos požymio įtraukimas į prekybos poveikiu normos redakciją yra netikslingas.¹¹²

Netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimas, laikymas arba realizavimas / Netikros elektroninės mokėjimo priemonės gaminimas, tikros elektroninės mokėjimo priemonės klastojimas ar neteisėtas disponavimas elektronine mokėjimo priemone arba jos duomenimis/ Neteisėtas elektroninės mokėjimo priemonės ar jos duomenų panaudojimas (BK 213, 214, 215 str.). Teismų praktikoje pripažįstama, kad tais atvejais kai kaltininkas padaro BK 182 straipsnyje numatytas veikas įteikdamas (atsiskaitydamas) nukentėjusiajam netikrus pinigus ar vertybinius popierius, jo veika kvalifikuotina kaip sukčiavimo ir netikrų pinigų ar vertybinių popierių realizavimo (BK 182, 213 straipsniai) sutaptis. Jei pinigų kokybė akivaizdžiai rodo juos esant netikrus (piešti, atspausdinti spalvotu spausdintuvu ant paprasto popieriaus ir pan.), o kaltininkas juo perduoda pasinaudodamas aplinkybėmis, kuriomis perdavimo momentu asmeniui sunku suvokti apgaulę (tamsus paros metas, laiko stoka ir pan.), jo veika pagal BK 213 straipsnį papildomai nekvalifikuojama.

Kai kaltininkas padaro BK 182 straipsnyje numatytas veikas panaudodamas žinomai suklastotą paprastąjį vekselį ar loterijos bilietą, jo veika papildomai pagal BK 213 straipsnį nekvalifikuojama, nes paprastas vekselis ir loterijos bilietas nelaikytini vertybiniais popieriais

¹¹¹ Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalga // Teismų praktika Nr. 36

¹¹² OLCHOVIK, V. "Prekyba poveikiu kaip nusikalstamos veikos sudėtis ir jos taikymas teismų praktikoje" http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa0001:E.02~2013~D_20130205_09011482275/DS.005.0.01.ETD

šio straipsnio prasme.

Apie neteisėtų elektroninių priemonių panaudojimą buvo kalbėta skyriuje apie sukčiavimo veikos pavojingumo požymius, tačiau nagrinėjamu atveju tikslinga atskleisti ir šių dviejų nusikalstamų veikų atribojimo požymius.

Pasak A. Piesliako, kaltininkui svetima elektronine mokėjimo priemone inicijavus ar atlikus finansinę operaciją ir suklastojus dokumentą – pasirašius mokėjimo kvite, tokie jo veiksmai kvalifikuotini pagal BK 215 straipsnio 1 dalį, 182 straipsnio 1 dalį (jei kaltininko įgyto turto vertė yra nuo 5 MGL iki 250 MGL) arba 3 dalį (jei kaltininko įgyto turto vertė yra nuo 3 MGL iki 5 MGL) ir 300 straipsnio 1 dalį. Tačiau jei kaltininko apgaule įgyto turto vertė yra didesnė nei 250 MGL vertės, tokie jo veiksmai kvalifikuotini pagal BK 215 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį.¹¹³

Teismų praktika tai pat laikosi pozicijos, kad neteisėtas elektroninės mokėjimo priemonės ar jos duomenų panaudojimas, inicijuojant ar atliekant finansinę operaciją didesnės kaip 3 MGL dydžio sumos, kvalifikuojamas pagal BK 182 ir 215 straipsniuose numatytą nusikalstamų veikų sutaptį. Neteisėtas elektroninės mokėjimo priemonės įgijimas bei inicijavimas ar atlikimas ja finansinės operacijos didesnės kaip 3 MGL dydžio sumos kvalifikuojamas kaip BK 182, 214, 215 straipsniuose numatytą nusikalstamų veikų sutaptis. Svetimo mokėjimo instrumento panaudojimu inicijuojant finansinę operaciją ir siekiant užvaldyti svetimą turtą tiesiogiai kėsinausi į norminių aktų apibrėžtą mokėjimo kortelių naudojimo tvarką bei svetimą turtą. Tokia nusikalstama veika pažeidžia dvi baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes, nes sukeliama dvejopi padariniai, kurių atskirai neapima BK 182, 215 ar 214 straipsnis.¹¹⁴ Jeigu tokiais atvejais kaltininkas tik inicijuoja finansinę operaciją, tačiau dėl aplinkybių, nepriklausančių nuo jo valios (pvz., bankomatas neišduoda pinigų), jos neatlieka ir svetimo turto neįgyja, jo veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas apgaule įgyti svetimą turtą pagal BK 22 straipsnio 1 dalį bei 182 straipsnį ir pagal 214, 215 straipsnius (ar tik 215 straipsnį).

Sukčiavimo atskyrimas nuo civilinio delikto. Sukčiavimo ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo problemas pirmiausia sukelia šios normos dispozicija. BK 182 straipsnio 1 dalyje nurodyta: tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengė turtinės prievolės arba ją panaikino. Taigi įstatymo tekstas apibrėžia sukčiavimo dalyką – turtas, turtinė teisė ar turtinė prievolė. Kiekvienas iš šių dalykų paprastai įgyjamas civilinių sutarčių pagrindu. Todėl ši nusikalstama veika labai priartėja prie sutartinių civilinių teisinių santykių, ir kaip to

¹¹³ PIESLIAKAS A., Veikų dėl neteisėto disponavimo svetima elektronine mokėjimo priemone (BK 214 ir 15 straipsniai) kvalifikavimo problemos. // Jurisprudencija. 2007 8(98). P. 79.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-28/2009

padarinys tam tikrais atvejais išryškėja sukčiavimo ir civilinės teisės pažeidimo attribojimo problemos.

Pasak D. Prankos, apibendrinant Lietuvos ir užsienio valstybėse skiriamus sukčiavimo ir civilinės teisės pažeidimo attribojimo kriterijus, galima padaryti išvadą, kad didžiausios reikšmės nustatant, ar padarytas teisės pažeidimas atitinka sukčiavimo nusikaltimo požymius, turi šie kriterijai:

1. Esminės apgaulės kriterijus;
2. Kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijus;
3. Nukentėjusiojo apdairumo ir atidumo kriterijus.¹¹⁵

Taigi apgaulė gali būti dvejopa: esminė ir neesminė. Ir tik esminė apgaulė gali būti laikoma nusikalstama. Todėl tam tikrais atvejais net ir nustačius, jog buvo naudojama apgaulė, jos nepripažinus esmine, bus laikoma, jog sutartiniai santykiai neperžengė civilinių teisinių santykių ribų: pavyzdžiui R. B. nuteistas už tai, kad savo bute, turėdamas tikslą apgaule užvaldyti V. J. turtą ir negražinti jai pinigų, gavo iš V. J. 14 720 litų paskolos, įrašydamas į nukentėjusiosios ranka surašytą paskolos gavimo pakvitavimą savo sūnaus V. B., kuris išvyko iš Lietuvos nuolat gyventi į Izraelį, vardą (Vladimiras), ir pasirašydamas po pakvitavimu. Suėjus paskolos gražinimo terminui paskolos negražino. Kasacinis teismas nevertino sūnaus vardo „Vladimiras“ įrašymo į paskolos raštelį kaip apgaulės, tačiau pažymėjo: „Iš bylos medžiagos negalima daryti išvados, kad nukentėjusiajai gerai pažįstamas žmogus galėtų suklaidinti ją dėl savo asmenybės. Kaip nustatyta remiantis bylos medžiaga, taip pat ir V. J. parodymais, kasatorius prisistatinėjo Vladimiro vardu, ir jo kaimynė jį pažinojo Vladimiro vardu, ir tik tokiu vardu jis galėjo pasirašyti skolos raštelyje nesukėlęs nukentėjusiosios įtarimų. Atvirksčiai, vargu ar nukentėjusioji sutiktų su skolos raštelio turiniu, jei jis pasirašytu savo, bet nukentėjusiajai nežinomu vardu. Šiuo atveju kolegija laiko, kad byloje nėra pakankamai įrodymų, kad pasirašydamas skolos raštelyje žodžius „*Behakas Vladimiras*“ kasatorius pateikė save kaip kitą asmenį ir siekė suklaidinti nukentėjusiąją V. J. dėl savo asmenybės. Juo labiau kad jie buvo gerai pažįstami ir nukentėjusiajai buvo žinoma jo gyvenamoji vieta. Kolegija laiko, kad R. B. pasivadinimas paskolos raštelyje Vladimiro vardu byloje nustatytomis sąlygomis neturėjo esminės įtakos nukentėjusiosios apsisprendimui suteikti paskolą ir negalėjo apsunkinti nukentėjusiajai išieškoti skolą. R. B. neneigia paties paskolos fakto. Jis ginčija tik paskolos aplinkybes, sumą ir paskolos gražinimo faktą. Šių aplinkybių sprendimas yra civilinės teisės ir

¹¹⁵ PRANKA D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo attribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2012. P.69.

*civilinio proceso, o ne baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso dalykas“.*¹¹⁶ Taigi, nors teismas ir pripažino, kad raštelyje buvo įrašytas netikras vardas (vadinasi, apgaulė egzistavo), tačiau tokia apgaulė nebuvo pakankama, t. y. nebuvo pripažinta esmine, todėl ir negalėjo turėti įtakos nukentėjusiosios apsisprendimui. Tokiu atveju nukentėjusioji savo teises gali ginti tik civilinio proceso priemonėmis.

Peržvelgus teismų sprendimus sukčiavimo bylose, pastebėtina, kad gana retai teismai nenustato esminės apgaulės požymio. Priešingai, daugumoje bylų esminė apgaulė akivaizdi ir tinkamai motyvuojama: „*V. Ž. apgaulė pasireiškė tuo, kad jis, iš anksto žinodamas, kad sutartinių įsipareigojimų negalės įvykdyti, sudarė kietojo krosnių kuro tiekimo sutartį su Lenkijos Respublikos įmone, atstovaujama V. F. A., o vėliau ir su jo dukros K. M. A. įmone, kuriai atstovavo pats V. F. A. Taigi šiuo atveju apgaulė buvo naudojama įtraukiant nukentėjusįjį į jam nenaudingą sandorį, neturint ketinimų (ir realių galimybių) jo vykdyti. Tais atvejais, kai padaryta veika susijusi su tam tikros turtinės prievolės nevykdymu, svarbiomis aplinkybėmis, rodančiomis nusikalstamą padarytos veikos pobūdį, laikoma tai, kad kaltininko naudota apgaulė buvo esminė nukentėjusiojo apsisprendimui dalyvauti jam žalingame sandoryje. V. Ž. apgaulė ir išankstinė tyčia nevykdyti įsipareigojimų pirmosios instancijos teismo nuosprendyje grindžiama tuo, kad jis sudarė sutartis su Lenkijos įmonėmis dėl kietojo krosnių kuro tiekimo neturėdamas licencijos verstis naftos produktų prekyba ir kartu neturėdamas pačios prekės – kietojo krosnių kuro. Iš bylos medžiagos matyti, kad nukentėjęs V. F. A. patvirtino, kad jei būtų žinojęs, jog Varėnoje buvęs kuras nepriklauso nuteistajam, būtų jo nepirkęs. Liudytojas R. S. Z., duodamas parodymus pirmosios instancijos teisme, paaiškino, kad V. Ž. sakė V. F. A., kad bazė priklauso jam, jis tuo metu buvo šalia. Iš V. F. A. parodymų seka, kad jis klausęs, ar kasatorius turi reikiamus dokumentus, tačiau šis patikino, kad su dokumentais viskas tvarkoje. Įvertinęs ne tik šiuos parodymus, bet ir visą pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo kontekstą apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad V. F. A., pats būdamas verslininkas ir žinodamas, kad Varėnos naftos produktų bazė bei joje esantis kuras nepriklauso nuteistajam, nebūtų prisiėmęs riziką ir pervedęs pinigus už prekę asmeniui, žinodamas, kad jis jos net neturi. Todėl ši apgaulė laikytina esmine, kadangi ji susijusi su pačiomis svarbiausiomis aplinkybėmis, kurios lėmė nukentėjusiojo apsisprendimą sudaryti sandorį su kasatoriumi“.*¹¹⁷

Pažymėtina ir tai, kad vien tik turtinės prievolės nevykdymas ar kitokių civilinės sutarties sąlygų pažeidimas pats savaime dar nesuponuoja baudžiamosios atsakomybės, jei vienai sutarties šalių nepadaroma žala arba nėra kliūčių padarytą žalą atlyginti civilinės teisės

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-851/2001

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203/2010

priemonėmis.¹¹⁸ Taigi, teismų praktikoje sprendžiant baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atirbojimo klausimą, turtinių prievolių neįvykdymo atveju taikomas kreditoriaus padėties pasunkinimo kriterijus. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje D. G. nuteista už tai, kad pasinaudojusi ilgametės pažinties dėka įgytu V. B. pasitikėjimu bei ją įtikinusi, kad padės nusipirkti sodo sklypą su namu, nors to daryti neketino, apgaule įgijo ir užvaldė nukentėjusiosios būstui skirtus pinigus – 28 000 Lt, kurie 2002 m. liepos 16–20 dienų laikotarpiu per 12 kartų buvo nuimti nuo V. B. sąskaitos, panaudojus jos AB „Hansabankas“ mokėjimo kortelę. Disponuodama V. B. pinigais, D. G. nepadėjo sutvarkyti būsto pirkimo dokumentų nukentėjusiosios vardu, pinigų jai negrąžino, o 2003 m. rugsėjo 30 d., jau pradėjus ikiteisminį tyrimą, minėto sodo sklypo pirkimas buvo įformintas A. Š. vardu. Kasaciniame nuteistosios skunde buvo argumentuojama, kad konfliktas neperžengė civilinių teisinių santykių, tačiau kasacinis teismas nuteistosios skundą atmetė tokiais motyvais: *„Nuteistoji suklaidino nukentėjusiąją pažadėdama jai už jos perduotus pinigus nupirkti jai žemės sklypą su sodo namu, nors šio pažado neketino tesėti. Nupirkti sodo sklypą su namu ar sugrąžinti pinigus nukentėjusiajai V. B. ji neketino, nes ilgą laiką po to, kai buvo įmokėta dalis sumos už žemės sklypą ir ant jo stovintį namą, nesiėmė jokių veiksmų, kad namo įsigijimo dokumentai būtų sutvarkyti nukentėjusiosios V. B. vardu, o pastangų grąžinti tariamą skolą ėmėsi tik po to, kai dėl D. G. veiklos buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas“*.¹¹⁹ Šioje situacijoje padaryta veika buvo pripažinta sukčiavimu vien dėl to, kad ilgą laiką nebuvo atliekami pažadėti veiksmai. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad pats savaime pinigų perdavimas ir jų negrąžinimas laiku dar nėra sukčiavimas, o tokie santykiai neišeina iš civilinių teisinių santykių ribų.

Manytina, kad nukentėjusiojo elgesys nusikaltimo darymo metu taip pat turi įtakos sprendžiant, ar jis gali tikėtis baudžiamosios teisinės savo teisių apsaugos. Antai J. K. buvo kaltinama sukčiavimu dėl to, kad, būdama IĮ „O“ vadovė, vykdomos akcijos metu apgaudinėjo klientus, kuriems buvo pažadėta, jog, sudarę su įmone interneto tiekimo sutartį, nemokamai gaus kompiuterį. Iš tikrųjų, be interneto tiekimo sutarčių, J. K., atstovaudama lizingo bendrovėms, sudarinėjo su klientais ir išperkamosios nuomos sutartis, pagal kurias našta vykdyti mokėjimus lizingo bendrovėms atitekdavo ne įmonei, bet patiems kompiuterinės technikos pirkėjams. Nukentėjusieji pasirašydavo išperkamosios nuomos sutartį klaidingai patikėję, kad lizingo bendrovėms už kompiuterinę techniką mokės J. K. vadovaujama įmonė, bet ne jie patys. J. K. buvo išteisinta dėl sukčiavimo remiantis tokiais motyvais: *„I. Nukentėjusieji pasirašydavo*

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-299/2011, 2K-329/2011

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-377/2005

lizingo sutartį neskaitę ir neįsigilinę į jos sąlygas, nors J. K. netrukdė jiems to padaryti, o daliai nukentėjusiųjų žodžiu paaiškino apie išperkamosios nuomos sutartį. Nė vienas nukentėjusiųjų neginčijo, jog sutartyse yra būtent jų parašai. 2. Nukentėjusiesiems, kaip civilinėje apyvartoje dalyvaujantiems asmenims, buvo žinoma, kad daugelio sutarčių padariniai susiję su įprasta rinkos ar gyvenimo rizika, šie padariniai dažnai priklauso nuo aplinkybių, kurių sutarties šalys negali iš anksto numatyti. Atidžiai perskaitę sudaromų sutarčių sąlygas, nukentėjusieji būtų supratę, kad ir jų sudaromos sutartys susijusios su tam tikra rizika – J. K. įmonei dėl kokių nors priežasčių nebemokant įmokų lizingo bendrovėms, pagal lizingo sutarčių sąlygas šių prievolę teks vykdyti jiems, nes būtent jie yra viena iš sutarties šalių. Nukentėjusieji, pasirašydami sutartis, nebuvo pakankamai rūpestingi ir apdairūs, neįsigilino į sutarčių sąlygas ir jose numatytas sutarčių nevykdymo teises pasekmes. <...> Byloje nėra duomenų, kad J. K. būtų dirbtinai sukėlusį įmonės nemokumą ir tokiais tyčiniiais veiksmais apsunkinusi nukentėjusiųjų interesų gynimą civilinio proceso tvarka. Nukentėjusieji nebuvo praradę galimybės įgyvendinti savo teises civilinio proceso tvarka“.¹²⁰ Iš nutarties matome, kad iš esmės išteisinimą dėl galimai padaryto sukčiavimo lėmė ne tik tai, kad nukentėjusiesiems nebuvo apsunkintos galimybės savo interesus ginti civilinio proceso tvarka, bet lygiagrečiai motyvuose naudojamas ir kitas motyvas – nukentėjusieji nebuvo pakankamai apdairūs, atidūs ir rūpestingi.

Sukčiavimo atskyrimas nuo administracinio teisės pažeidimo. Analizuojant sukčiavimo nusikalstamos veikos, už kurią taikoma baudžiamoji atsakomybė atribojimą nuo administracinės atsakomybės tikslinga paminėti, kad administracinio teisės pažeidimo ir nusikaltimo sampratos panašios, tačiau jos skiriasi ir pagal: a) padarytų veikų pavojingumą, b) priešingumą teisei, c) teises pasekmes.

Sukčiavimo sudėtis baudžiamojoje teisėje yra materialioji, todėl būtina išnagrinėti padarinius ir priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių. Padariniai sukčiavime pasireiškia kaip turtinė žala, atsiradusi nukentėjusiajam dėl turto ar turtinės teisės praradimo, turtinės prievolės išvengimo ar panaikinimo. Turtinė žala yra lygi prarasto turto ar turtinės teisės vertei arba panaikintos ar išvengtos turtinės prievolės apimčiai. Šie padariniai turi atsirasti dėl to, kad kaltininkas panaudodamas apgaulę įgijo svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengė turtinės prievolės ar ją panaikino. Svarbu pažymėti, jog turtinė žala turi būti nemažesnė nei 3 MGL, o jei žala neviršija 3 MGL, tai kaltininkui už sukčiavimą atsiranda ne baudžiamoji, o administracinė atsakomybė, t.y. bus taikoma ne sukčiavimo, o smulkaus svetimo turto pagrobimo sudėtis, numatyta ATPK 50 str. Tačiau jei gautoji nauda viršija 3 MGL., kyla baudžiamoji atsakomybė, nes, pagal ATPK 9 str., administracinė atsakomybė už teisės pažeidimus atsiranda, jeigu savo

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-81/2011

pubūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Pavyzdžiui Marijampolės apylinkės teismas nurodė: „Kadangi administracinė atsakomybėn traukiamas asmuo padarė smulkų svetimo turto pagrobimą vagystės būdu, turto vertė 5,50 Eur, t.y. A. S. pagrobė neviršijantį 3 MGL vertės svetimą turtą ir jos veikoje nėra baudžiamajame kodekse numatytų vagystę kvalifikuojančių požymių, jo veika kvalifikuotina pagal ATPK 50 str.“.¹²¹

Sukčiavimas yra panašus į daugelį kitų nusikalstamų veikų, tačiau teismų praktikoje yra suformuluoti gana aiškūs jų atskyrimo kriterijai, kurie grindžiami sukčiavimo ir kitų nusikalstamų veikų sudėties požymiais. Sukčiavimas nuo civilinio delikto atibojamas pagal tris kriterijus: 1) Esminės apgaulės; 2) Kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo; 3) Nukentėjusiojo apdairumo ir atidumo. Sukčiavimą nuo administracinio teisės pažeidimo skiria padarytos žalos dydis. Jei neviršija 3 MGL, tai administracinė atsakomybė, o jei viršija tai baudžiamoji.

4.2. Sukčiavimo atskyrimo nuo kitų panašių reiškinių problema užsienio valstybių teisėje

Užsienio valstybių baudžiamojoje teisėje galima sutikti labai įvairių bandymų atiboti sukčiavimą ir civilinės teisės pažeidimą. Šių šalių mokslininkai skiria gana skirtingus kriterijus, kurie, jų manymu, turėtų padėti išspręsti nagrinėjamą atibojimo problemą. Pavyzdžiui, Austrijos ir Italijos baudžiamosios teisės mokykla siūlė, kad tik už ypatingai gudrią ar klastingą apgaulę galima baudžiamoji atsakomybė, o visos kitos apgaulės rūšys turėtų užtraukti tik civilinę.¹²² Vokietijoje manoma, jog būtent neveikimu padarytą sukčiavimą sunkiausia atiboti nuo civilinės teisės pažeidimo. Atibojant šiuos du teisės pažeidimus, neretai pabrėžiama, kad sutartyje kiekvienai iš šalių privalomai turi būti numatyta pareiga pranešti apie pasikeitusias mokumo galimybes, ekonominę situaciją ar kitas aplinkybes, kurios galėtų turėti įtakos priimtų įsipareigojimų įvykdymui. Tokiu būdu sutartyje įtvirtintos pareigos tampa svarbiu kriterijumi, padedančiu atskirti sukčiavimą nuo sutarties nevykdymo.¹²³ Vokietijoje sąmoningas faktų nutylėjimas patenka į konkludentinių veiksmų kategoriją, o tai taip pat laikoma vienu iš apgaulės būdų.

Vokietijos mokslininkai, nagrinėdami įvairias sukčiavimo ir civilinės teisės pažeidimo atibojimo situacijas, išskiria keletą teorijų. Pasak D. Prankos, viena jų teigia, kad jeigu viena

¹²¹ Marijampolės apylinkės teismo 2015-03-09 nutarimas administracinių teisės pažeidimų byloje Nr. A2.2.-513-482/2015

¹²² FOINICKIJ, I. Ja., *Moshennichestvo po russkomu pravu. Chast' II* [Fraud in Russian Law. Part II]. Moskva, 2006, p.139.

¹²³ JOECKS, W. *Strafgesetzbuch. Studienkommentar*. München, 2007, p. 580-581.

sutarties šalis, sudariusi sutartį, iš kitos šalies priima pinigų (avansą) už sutartyje numatytą savo pareigų įvykdymą, tačiau tuo metu jau žino, kad nurodytų veiksmų neatliks, tai tokiais veiksmais ši šalis apgauna kitą sutarties šalį. Tai reiškia, kad tokiu būdu asmuo ne tik kad nutyli apie savo tikruosius ketinimus (nevykdyti sutarties), bet ir praneša apie tai, kad sutartis bus vykdoma, ir kad jis ketina ją vykdyti. Taip pat tokia apgaulė pasireiškia ir veiksmais, kai asmuo naudojasi sutartimi suteiktais daiktais (juos sunaudoja) ar paslaugomis.¹²⁴ Pareigų aiškinimo teorija teigia, kad jeigu sutarties šalis po sutarties sudarymo tampa nemoki, ji turi pareigą apie tai pranešti kitai sutarties šaliai. Jeigu šalis to nepadaro, ji tokiu būdu, neveikimu, apgauna kitą sutarties šalį. Taigi sutartyje turi būti numatyta tiksli ir aiški pareiga sutarties šalims iš anksto pranešti kitai šaliai apie sutarties vykdymo metu dėl susidariusių aplinkybių pasikeitusią savo padėtį, kuri gali turėti įtakos sutarties įvykdymui. Taip pat nėra jokios priežasties, kuri neleistų sutarties šalims nusistatyti tokių pareigų dėl savo tikrosios padėties atskleidimo iki to momento, kol sutartis bus įvykdyta. Šioje teorijoje pareiga atskleisti savo tikrąją padėtį atsiranda ir dėl kiekvienos iš šalių veiksmų dar iki sutarties sudarymo, kuriais siekiama sudaryti sutartį, ir kurie leidžia tikėtis iš kitos šalies, kad ji įvykdys savo pareigas sutarties vykdymo metu. Siaurino pareigų aiškinimo teorija teigia, kad jeigu sutarties šalis, slėpdama savo negebėjimą atlikti sutartyje numatytas pareigas, priima (avansinį) apmokėjimą už jas, tai ji iš esmės naudoja apgaulę. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad kiekviename avansiniame mokėjime mokėtojas prisiima tam tikrą riziką – tai būdinga versle. Be to, mokėtojas turi išsiaiškinti kitos šalies galimybes įvykdyti prisiimamus įpareigojimus. Ir paskutinioji – ribotos apgaulės teorija suprantama taip: apgaulė nėra įmanoma pagal egzistuojančią pareigų paaiškinimo teoriją, kai pažeidimas padaromas neveikimu, naudojant „gryną“ tylėjimą. Tai reiškia, kad jeigu nėra tyčinės apgaulės, tokiu atveju apgaulės nebus – galima kalbėti nebent apie klaidą.¹²⁵

Kaip matyti iš pateiktų teorijų, didžioji jų dalis yra skiriama neveikimu padaryto sukčiavimo (kai asmuo privalo pranešti tam tikrą informaciją, tačiau to nepadaro) atribojimui nuo paprasto sutarties nevykdymo. Apskritai, peržvelgus Vokietijos baudžiamosios teisės teorijoje išsakomas mintis, galima sutikti su D. Prankos padaryta išvada, kad Vokietijoje manoma, jog būtent neveikimu padarytą sukčiavimą sunkiausia atriboti nuo civilinės teisės pažeidimo.¹²⁶ Atribojant šiuos du teisės pažeidimus, neretai pabrėžiama, kad sutartyje kiekvienai iš šalių privalomai turi būti numatyta pareiga pranešti apie pasikeitusias mokumo galimybes,

¹²⁴ PRANKA D., Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamosioje teisėje. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2012. P. 66.

¹²⁵ HILLENKAMP T. Probleme aus dem Strafrecht. Besonderer teil. Germany, München, 2004, p. 143-148.

¹²⁶ PRANKA D., Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamosioje teisėje. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2012. P. 67.

ekonominę situaciją ar kitas aplinkybes, kurios galėtų turėti įtakos priimtų įsipareigojimų įvykdymui. Tokiu būdu sutartyje įtvirtintos pareigos tampa svarbiu kriterijumi, padedančiu atskirti sukčiavimą nuo sutarties nevykdymo.¹²⁷

¹²⁷ JOECKS, W. Strafgesetzbuch. Studienkommentar. München, 2007, p. 580-581

IŠVADOS

1. Sukčiavimo sąvokos užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose skiriasi, tačiau išlieka esminis bruožas, kad sukčiavimu yra laikomas nusikaltimas, kuriuo siekiama apgaulės būdu įgyti sau ar trečiajam asmeniui materialinės naudos.

2. Užsienio šalių (Vokietijos, Lenkijos, Rusijos) baudžiamieji įstatymai išskiria tokius objektyviusius sukčiavimo sudėties požymius kaip ir Lietuvos baudžiamoji teisė: 1) objektas; 2) dalykas; 3) pavojinga veika; 4) veikimo būdas; 5) priežastinis veikos ir padarinių ryšys; 6) padariniai. Sukčiavimo esminis bruožas yra tas, kad minėtam nusikaltimui padaryti būdinga apgaulės panaudojimas, kuri yra viena iš sukčiavimo sudėtį sudarančių objektyviųjų požymių.

3. Tyčia yra vienas esminių sukčiavimo subjektyviųjų požymių. Siekiant asmenį pripažinti kaltu atlikus sukčiavimo nusikalstamą veiką, būtina nustatyti tiesioginę tyčią veiksmuose. Nenustačius nusikalstamą įvykdžiusio asmens veiksmuose tiesioginės tyčios, nekiltų baudžiamoji atsakomybė. Subjektyviai sukčiavimas padaromas veikiant tiesiogine tyčia, t.y. kai kaltininkas suvokia, kad apgaule esmingai suklaidinęs nukentėjusįjį ar kitą asmenį neteisėtai ir neatlygintinai savo ar kitų naudai įgyja svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengia turtinės prievolės arba ją panaikina, numato, kad dėl jo veiksmų nukentėjusysis patirs turtinę žalą, ir to nori bei siekia. Motyvai tikslai reikšmės veikos kvalifikavimui neturi.

4. Daugumoje šalių sukčiavimo tikslas ir motyvas nėra numatyti baudžiamuosiuose įstatymuose, taip pat kaip ir Lietuvos baudžiamajame įstatyme. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad nepriklausomai nuo to, kokiais motyvais būtų daromas sukčiavimas, jis yra pavojingas veikimas, kuriuo kėsinama pažeisti nuosavybę, turtinę teisę ir turtinius interesus bei padaryti žalą savininkui.

5. Lietuvoje atsakomybė už sukčiavimą diferencijuojama priklausomai nuo nusikalstamos veikos dalyko vertės. Veika pripažįstama pavojingesne, jei veika padaroma dėl didelės vertės svetimo turto, svetimos turtinės teisės ar turtinės prievolės. Be to, veika laikoma pavojingesne kai įgijo didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje. Išanalizavus užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus reglamentuojančius sukčiavimo nusikalstamą veiką, pastebima, kad sukčiavimo pavojingumą apsprendžia tai, ar buvo padaryta didelė žala, ar veika atlikta bendrininkaujant, ar veiką padarė valstybės pareigūnas piktnaudžiaudamas jam suteiktais įgaliojimais, arba dideliu mastu. Šiuos požymius dažniausiai galime aptikti prie kvalifikuojančių. Taip pat paminėtina, kad minėtų šalių baudžiamieji kodekse sukčiavimo veika nelaikoma pavojingesnė kai įgyjama didelės mokslinės, istorinės ar kultūros reikšmės turinčios vertybės.

6. Sukčiavimas yra panašus į daugelį kitų nusikalstamų veikų, tačiau teismų praktikoje yra suformuluoti gana aiškūs jų atskyrimo kriterijai, kurie grindžiami sukčiavimo ir kitų nusikalstamų veikų sudėties požymiais. Sukčiavimas nuo civilinio delikto atibojamas pagal tris kriterijus: 1) Esminės apgaulės; 2) Kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo; 3) Nukentėjusiojo apdairumo ir atidumo. Sukčiavimą nuo administracinio teisės pažeidimo skiria padarytos žalos dydis. Jei neviršija 3 MGL, tai administracinė atsakomybė, o jei viršija tai baudžiamoji.

7. Vokietijoje manoma, jog būtent neveikimu padarytą sukčiavimą sunkiausia atriboti nuo civilinės teisės pažeidimo. Vokietijoje atribojant sukčiavimą nuo civilinės teisės pažeidimo svarbios yra sutartyje įtvirtintos pareigos. Būtent jos yra kriterijus padedantis atskirti sukčiavimą nuo sutarties nevykdymo.

LITERATŪRA

Norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius, 1992.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74 – 2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741
5. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu // Valstybės žinios, 2004-07-20, Nr. 112-4178

Specialioji literatūra:

1. AŽUBALYTĖ R., Jurka R., Šalčius M., Zajančkauskienė. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius, 2014. P.
2. Baudžiamoji teisė (Bendroji dalis). Vadovėlis. 3-iasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: eugrimas, 2003
3. BUKELIENĖ D. Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai). 2008, Vilnius. P.60.
4. DOIG, A. Fraud. Willan Publishing, 2006, P . 19-21.
5. FEDOSIUK O., Sukčiavimas pridėtinės vertės mokesčio srityje: samprata ir kvalifikavimo pagrindai. // *Jurisprudencija*. 2010, 4(122).
6. FOINICKIJ I. Ja. Moshennichestvo po russkomu pravu. Chast II [Fraud in law of Russia. Part II]. Moskva
7. GAUKHMAN L. D.; Maksimov, S. V. Otvetstvenost za prestuplenija protiv sobstvenosti [Responsibility for crimes against property]. Maskva: Centr Jurinfo, 2001, P. 131.
8. GIRDENIS T., GUTAUSKAS A., KUJALIS P. *Baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2014. P. 229.
9. GODA G., M. Kazlauskas, P. Kuconis “Baudžiamojo proceso teisė” Vilnius, 2005.
10. GRIGORJEVA V. L. Григорьева Л.В. Уголовная ответственность за мошенничество в условиях становления новых экономических отношений: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Саратовская государственная академия права. -Саратов, 1996

11. HILLENKAMP T. Probleme aus dem Strafrecht. Besonderer teil. Germany, München, 2004
12. JOECKS W. Strafgesetzbuch. Studienkommentar. München, 2007, p. 580-581
13. LACKNER K.; Kühl, K. *Strafgesetzbuch mit Erläuterungen*. Munchen: Beck, 1999. p. 1246-1250.
14. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis, 2004.
15. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, II dalis, -Vilnius 2010.
16. MITSCH W. Strafrecht Besonderer Teil 2. Vermögensdelikte (Kernbereich)/Teilband 1. Berlin: Springer, 2003, p. 419
17. PAVILONIS V. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. (Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas). Vilnius: Eugrimas, 2001
18. PEDNEAULT S. Fraud 101 Techniques and strategies for understanding fraud . USA, New Jersey, 2009, P. 2
19. PIESLIAKAS A. Veikų dėl neteisėto disponavimo svetima elektronine mokėjimo priemone (BK 214 ir 15 straipsniai) kvalifikavimo problemos. // *Jurisprudencija*. 2007 8(98). P. 79.
20. PIESLIAKAS V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2009.
21. PIESLIAKAS V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006.
22. PRANKA D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2012. P.69.
23. Singapūro baudžiamasis kodeksas, 1871 m., pakeitimai, 2007 m. Amendment. Act 2007 (No. 51 of 2007).
24. ŠVEDAS G. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*. 2012, 82, p. 12-25.
25. VERŠEKYS P. Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai. *Teisė*. 2012.
26. ZHALINSKIJ A. E. *Sovremennoje nemeckoje ugolovnoje pravo* [The Modern Criminal Law of Germany]. Moskva, 2006. p.33
27. WESSELS J.; Hillenkamp, T. Strafrecht Besonderer Teil/2. Heidelberg, 2008, p. 256-258.

Kita literatūra:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015-04-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. K-7-176-303/2015
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegijos 2015-03-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-139/2015
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014-09-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-353/2014
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014-01-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-101/2014
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-01-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-101/2014
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamosiose byloje 2K-150/2014
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013-12-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-535/2013
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-11-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. K-7-322/2013
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamosiose byloje 2K-117/2013
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2013 m. birželio 25 d. nutartis byloje Nr. 2K-339/2013
11. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2013-01-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35/2013
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-11-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-500/2012
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012-10-30 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-507/2012
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-05-25 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-112/2012
15. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) 2012 m. gegužės 2 d. apžvalga. Teismų praktika Nr. 36.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-275/2012
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Nr. 2K-299/2011, 2K-329/2011
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarti baudžiamosiose byloje 2K-81/2011

19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-81/2011
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-147/2011
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-246/2011
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys Nr. 2K-403/2011, 2K-257/2011
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 2K-274/2011
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2011-04-05 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2011
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegijos 2011-09-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-259/2011
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-12-21 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-620/2010
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-05-11 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-150/2010
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-448/2010
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203/2010
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-448/2010 bei 2K-606/2010
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-335/2010
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203/2010
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-223/2010
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-12-21 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-620/2010
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-05-18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203/2010
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-28/2009
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35/2009
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99/2009
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys 2K-275/2007, 2K-229/2008
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarti baudžiamosiose bylose Nr. 2K-224/2008
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“ // Teismų praktika. 1998, Nr. 10. P 266.

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-02-19 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-71/2008
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-04-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-44/2007
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-03-13 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-111/2007
45. Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-05-30 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-461/2006
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos byla Nr. 2K-351/2006
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-02-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27/2006
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-377/2005
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-851/2001
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001-10-09 nutartis baudžiamojoje byloje 3K-223/2001
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001-01-09 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-682/2001
52. Lietuvos apeliacinio teismo 2012-06-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-379/2012
53. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-11-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-318/2009
54. Lietuvos apeliacinio teismo 2005-02-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-198/2005
55. Vilniaus apygardos teismo 2015-10-02 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-498-365/2015
56. Panevėžio apygardos teismo 2015-09-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-10-337/2015
57. Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014-03-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-207-190/2014
58. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013-06-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-328-380/2013

59. Kauno apygardos teismo 2013-01-18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-7-317/2013
60. Panevėžio apygardos teismo 2012-02-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-23-511/2012
61. Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011-12-23 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-977-92-2011
62. Klaipėdos apygardos teismo 2010-02-04 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-24-557/2010
63. Kauno apygardos teismo 2009-04-28 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-83-508/2009
64. Vilniaus apygardos teismo 2009-02-17 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-152-209/2009
65. Kauno apygardos teismo 2007 m. sausio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-87/2007
66. Kauno apygardos teismo 2014-05-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-27-397/2014
67. Kauno apylinkės teismo 2015-11-02 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1755-946/2015
68. Marijampolės apylinkės teismo 2015-03-09 nutarimas administracinių teisės pažeidimų byloje Nr. A2.2.-513-482/2015

Interneto svetainės:

69. Lietuvos Respublikos Seimas www.lrs.lt
70. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: www.lat.lt
71. <http://www.infolex.lt/praktika>
72. <http://www.lrkt.lt>
73. Europos Sąjungos teisės aktai: www.europa.eu.int
74. UNIDROIT: www.unidroit.org
75. Prancūzijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per Internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>. [žiūrėta 2016-02-24].
76. Ukrainos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per Internetą: <http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=752#263>. [žiūrėta 2016-02-24].
77. Vokietijos federacijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per Internetą: <http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=752#263>. [žiūrėta 2016-02-24].

78. Latvijas Republikas baudziamasis kodeksas. Prieiga per internetā: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>. [žiūrēta 2016-02-24].

79. Vokietijos federācijas baudziamojo kodekso 263-265 straipsniai. Prieiga per Internetā: <<http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=752#263>>. [žiūrēta 2016-02-24].

80. Estijos baudziamasis kodeksas. Prieiga per Internetā: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>. [žiūrēta 2016-02-24].

81. Vokietijos federācijas baudziamasis kodeksas. Prieiga per Internetā: <<http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=752#263>>. [žiūrēta 2016-02-24].

82. Kanados baudziamasis kodeksas. Prieiga per Internetā: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>. [žiūrēta 2016-02-24].

83. Rusijos baudziamasis kodeksas. Prieiga per Internetā: http://www.pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&link_id=1&nd=102041891&showsearch=1 [žiūrēta 2016-04-29].

84. Austrijos baudziamasis kodeksas. Prieiga per Internetā: http://www.jusline.at/147_Schwerer_Betrug_StGB.html [žiūrēta 2016-04-29].

SANTRAUKA

Sukčiavimo magistro darbo tema aktuali tuo, kad analizuojant teismų praktiką pastebima jog teismams kelia sunkumų kai kurių šios nusikalstamos veikos, pavyzdžiui, apgaulės, turtinės prievolės išvengimo traktavimas kvalifikuojant veikas, taip pat atribojant sukčiavimą nuo kitų nusikalstamų veikų sprendžiant klausimą dėl būtinybės taikyti ne baudžiamąją, bet civilinę atsakomybę tais atvejais, kai veika – civilinių sutarčių nevykdymas. Procesiniuose dokumentuose ne visada tinkamai apibrėžiami sukčiavimo požymiai, atskleidžiamas panaudotos apgaulės ir kaltininko tyčios turinys. Atsižvelgiant į tai, tikslinga atskleisti sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėties požymių prasmę Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose, palyginti sukčiavimo atribojimo kriterijus nuo kitų panašių reiškinių pagal Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamuosius įstatymus.

Darbo objektas – baudžiamoji atsakomybė už sukčiavimą pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus. Šio darbo tikslas – kompleksiskai nuosekliai išanalizuoti ir įvertinti baudžiamąją atsakomybę už sukčiavimą pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus. Taip pat buvo iškelti ir darbo uždaviniai: 1. Atskleisti sukčiavimo sudėties požymių turinį pagal nacionalinę ir pasirinktų užsienio valstybių baudžiamąją teisę; 2. Išnagrinėti sukčiavimo veikos pavojingumą didinančių ir mažinančių požymių įvairovę pagal nacionalinę ir užsienio valstybių baudžiamąją teisę; 3. Atskleisti sukčiavimo atribojimo nuo kitų panašių reiškinių problemą pagal nacionalinę ir užsienio valstybių baudžiamąją teisę.

Baudžiamąją atsakomybę už sukčiavimą Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus problematikai atskleisti, naudojami sisteminės analizės, lyginamasis, apibendrinimo, empirinis ir kiti metodai.

Magistro baigiamojo darbo pabaigoje pateikiamos išvados.

SUMMARY

Fraud Master's thesis is relevant to the fact that the analysis of the case-law noted that the case poses difficulties for some of the criminal offenses, such as fraud, property liability avoidance treatment classifying the acts as well as the delimitation of fraud and other criminal acts to the question on the need for non-criminal, but civil liability in cases where the offense - Failure to civilian contracts. Procedural documents are not always properly defined signs of fraud, disclosed and used fraudulent intent of the perpetrator contents. In this regard, it is appropriate to disclose fraud criminal act the constituent elements of the meaning of Lithuania and foreign countries in criminal law in relation to fraud delimitation criteria from other similar events by Lithuanian and foreign criminal laws.

The object – criminal liability for fraud by Lithuanian and foreign criminal laws. The aim of this – a complex coherent analysis and evaluation of criminal liability for fraud by Lithuanian and foreign criminal laws. It has also been raised and tasks: 1. To reveal the fraud constituent elements of the content in accordance with national and selected foreign criminal law; 2. Examine the fraud offenses Aggravating and Mitigating features a variety of national and foreign criminal law; 3. Disclose fraud borderline with other similar events in the problem in accordance with national and foreign criminal law.

Criminal liability for fraud Lithuanian and foreign criminal laws to disclose the problems, a systematic analysis, comparative, generalization, empirical and other methods.

Master's thesis at the end of this finding.